

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ЕКОНОМІКО-ПРАВОВИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ПРАВА ТА ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ**

До захисту допустити:

Завідувач кафедри

_____ Черних Є.М.

« ___ » _____ 2021 р.

**«МІЖНАРОДНИЙ СУД ООН: ПРАВОВИЙ СТАТУС ТА АКТУАЛЬНІ
ПРОБЛЕМИ»**

Кваліфікаційна робота
здобувача вищої освіти другого
(магістерського) рівня вищої освіти
освітньо-професійної програми
«Право»
Богданової Вікторії Сергіївни
Науковий керівник:
Тихомирова Г. Є.
кандидат юридичних наук, доцент
Рецензент:
Григор'єва В. В.
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри спеціально-правових
дисциплін Донецького державного
університету управління

Кваліфікаційна робота захищена

з оцінкою _____

Секретар ЕК _____

« ___ » _____ 20__ р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ МІЖНАРОДНОГО СУДУ ООН.....	7
1.1 Історія становлення Міжнародного Суду ООН.....	7
1.2 Місце Міжнародного Суду ООН в системі органів ООН.....	19
Висновки до розділу 1.....	28
РОЗДІЛ 2. ХАРАКТЕРИСТИКА СКЛАДУ ТА СТРУКТУРИ МІЖНАРОДНОГО СУДУ ООН.....	30
2.1 Правовий статус та основні принципи діяльності Міжнародного Суду ООН.....	30
2.2 Склад та структура Міжнародного Суду ООН.....	53
Висновки до розділу 2.....	59
РОЗДІЛ 3. ПРОЦЕДУРА ВИЗНАННЯ ДЕРЖАВОЮ ЮРИСДИКЦІЇ МІЖНАРОДНОГО СУДУ ООН.....	61
3.1 Юридична сила та обов'язковість рішення Міжнародного Суду ООН..	61
3.2 Особливості процедури вирішення спорів між державами за допомогою Міжнародного Суду.....	71
Висновки до розділу 3.....	82
ВИСНОВКИ.....	83
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	91

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. В даний час мирне врегулювання міжнародних суперечок є однією з найбільш актуальних і гострих тем. Забезпечення безпеки, а також збереження миру дуже часто залежить від того, наскільки своєчасно, швидко, повно і остаточно вирішуються протиріччя. Питання вирішення конфліктних та кризових ситуацій на сучасному етапі світового співтовариства значно загострилося. Тому питання вибору спеціального алгоритму дій, який буде використаний при вирішенні міжнародного спору, має особливе значення. Процедура вирішення спорів має ґрунтуватися на таких основних принципах, як підтримання мирних та добросусідських відносин між державами, а також запобігання виникненню ситуацій, які можуть призвести до конфлікту, суперечки чи кризи. Одним із способів мирного вирішення спорів є звернення за згодою держав до Міжнародного суду ООН, заснованого Статутом ООН. Міжнародний суд, створений у 1945 році, зарекомендував себе як дуже ефективний засіб вирішення міжнародних спорів.

Міжнародний Суд є головним судовим органом ООН, який розглядає спори між державами та надає консультативні висновки за міжнародним правом. Статут ООН встановив основні норми та принципи міжнародного права, які закладені в основу чинного міжнародного правового порядку. Розвиток теорії та практики регулювання міжнародних спорів із затвердженням основних принципів міжнародного права і, крім того, проблема визнання юрисдикції Міжнародного Суду ООН через останні міжнародні суперечки в Україні не позбавлена актуальності. До сьогоднішнього дня про взаємозв'язок міжнародного права та порядку, повноваження Міжнародного суду ООН та врегулювання міжнародних

спорів досі не набуло достатнього висвітлення в національній доктрині міжнародного права.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед наукових досліджень проблем діяльності Міжнародного Суду ООН можна відмітити наукові праці як українських, так і зарубіжних вчених, що в різний час досліджували проблеми та правовий статус Міжнародного Суду ООН, серед яких: К. Є. Алфер'єва, Р. В. Алямкін, А. Н. Вилегжанін, С. В. Гузей, В. Н. Денисов, В. П. Кононенко, С. Г. Коваленко, Ф. І. Кожевников, О. В. Терещенко, К. В. Тимохин, Г. І. Тункін, Г. В. Шарманазашвілі, Г. Шинкаревська, D. Akande, C. Archer, E. Сатоу, J. Crawford, R. Higgins, D. Khan, R. Jennings, A. Pineda, C. Stahn, H. Thirlway, H. Waldock та інші.

Об'єктом дослідження є відносини, що виникають в процесі вирішення суперечок між державами за допомогою Міжнародного Суду ООН.

Предметом дослідження є правовий статус та особливості процедури вирішення спорів між державами за допомогою Міжнародного Суду ООН.

Метою дослідження є з'ясування міжнародних стандартів, що закріплюють правовий статус Міжнародний суд ООН. Поставлена мета зумовлює необхідність вирішення наступних **завдань**:

- розглянути історію становлення Міжнародного Суду ООН;
- охарактеризувати місце Міжнародного Суду ООН в системі органів ООН;
- з'ясувати правовий статус та основні принципи діяльності Міжнародного суду ООН;
- дослідити склад та структуру Міжнародного Суду ООН;
- розглянути юридичну силу та обов'язковість рішення Міжнародного суду ООН;
- з'ясувати особливості процедури вирішення спорів між державами за допомогою Міжнародного Суду.

Методи наукового дослідження були обрані з урахуванням поставленої мети і завдань дослідження, його об'єкта і предмета. Методи дослідження ґрунтуються на органічному поєднанні філософських, загальнонаукових та спеціально-юридичних способів, засобів і прийомів наукового пізнання.

Історичний метод в поєднанні із логічним послужив методологічною основою для виявлення закономірностей виникнення і розвитку Суду ООН.

Системно-структурний метод був використаний в роботі для дослідження інституту юрисдикції Міжнародного Суду ООН.

Формально-догматичний метод при дослідженні юридичної сили рішень Суду ООН, був застосований при дослідженні поняття «компетенція», «юрисдикція» та інші. Застосування цього методу полягає в аналізі міжнародного законодавства та практики його застосування, у виявленні очевидних правових явищ без дослідження внутрішньої будови. Він здійснюється при використанні таких формально-логічних прийомів як аналіз і синтез, індукція та дедукція, абстракція та інші, за допомогою яких встановлюються зовнішні ознаки досліджуваного явища.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у комплексному та системному аналізі останніх доктринальних позицій стосовно юрисдикції Міжнародного Суду ООН та визнання їх державами, охарактеризовано основні проблеми вирішення компромісів між державами за допомогою Суду ООН. В роботі проаналізовано основні напрями роботи та склад Суду ООН за останні два роки (2019–2020 рр.).

Новизна роботи конкретизується в науково-теоретичних висновках та пропозиціях, висвітлених після кожного розділу.

Практичне значення отриманих результатів. Викладені в дослідженні положення, висновки та пропозиції можуть бути використані:

а) у науково-дослідницькій сфері – як основа для подальшої теоретичної розробки впливу рішень Міжнародного Суду ООН на національне законодавство;

б) у правотворчості – як основи для внесення змін у національне законодавство, що стосується сфери вдосконалення правотворчого процесу;

в) в освітньому процесі – основні положення і висновки, отримані за результатами дослідження, можуть бути використані у подальших наукових дослідженнях та у навчальному процесі, підготовці підручників, навчальних посібників і методичних вказівок, а також у науково-дослідницькій роботі студентів.

Апробація дослідження. Основні положення кваліфікаційної роботи було опубліковано в формі тез доповідей на круглому столі «Актуальні проблеми міжнародного приватного та публічного права» (м. Маріуполь, 27 травня 2021 р., С. 7–9). Роздрукований текст вказаної апробації додаються до кваліфікаційної роботи.

Обсяг і структура роботи. Кваліфікаційна робота складається з вступу, трьох розділів, висновків та переліку використаних джерел. Загальний обсяг роботи складає 103 сторінки. Перелік використаних джерел налічує 121 найменувань і займає 13 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ МІЖНАРОДНОГО СУДУ ООН

1.1 Історія становлення Міжнародного Суду ООН

Наявність міжнародного права передбачає існування інститутів, які створюють, впроваджують та охороняють правові норми. У системі міжнародних органів загального та регіонального значення суди мають особливий статус, надане делеговане їм право вирішувати конфлікти між суб'єктами міжнародних відносин. Міжнародний Суд ООН, Міжнародний кримінальний суд, Європейський суд з прав людини та інші міжнародні судові інституції, які сьогодні складають окрему систему, забезпечують рівність усіх людських одиниць, які рівні між собою, гарантують принцип рівності сторін у міжнародних відносинах. Судовий метод вирішення спорів передбачений Статутом ООН та Манільською декларацією, а діяльність міжнародних судів останніми роками суттєво вплинула на міжнародне право та його інституції.

Слід підкреслити, що певними передумовами розвитку міжнародного правосуддя було те, що на початку XVII ст. вибухнула загальноєвропейська війна. Ця війна стала першим міжнародним конфліктом, в якому брала участь більшість тодішніх європейських держав. У 1638 р. Папа і датський король закликали припинити війну. Через два роки цю ідею підтримав німецький рейхстаг, який зібрався вперше після тривалої перерви. 25 грудня 1641 р. був підписаний попередній мирний договір, згідно з яким імператор, який також представляв Іспанію, та Швецію та Францію, з іншого боку, заявив про свою готовність скликати конгрес у Мюнстері та Оснабрюку у Вестфалії для укладення загального миру. Слід відмітити, що

для укладення миру було використано положення праці Г. Гроція «Трактат про мир і війну» [1].

Підкреслюючи, що в результаті цього, в результаті, Конгрес став найбільш представницькою зустріччю в історії Європи: на ньому були присутні делегації зі 140 підданими імперії та 38 іншими учасниками. Результатом війни стало те, що жодна з держав не змогла досягти повного панування на континенті. Таким чином, Вестфальський договір від 24 жовтня 1648 р., який ознаменував кінець Тридцятилітньої війни, в якій були задіяні майже всі європейські держави і яка проходила під релігійними прапорами, містив ряд важливих положень політичного та міжнародного права, що мало далекосяжні наслідки для Європи [2, с. 34].

Передбачалося, що мир слід чесно і неухильно дотримуватись і зберігати [3, с. 30].

Сучасні історики розглядають Вестфальський мир як подію, яка заклала основи сучасного світового порядку – поділ світу на національні держави та появу відповідних принципів міжнародне право. Поступово, з практикою укладання міжнародних мирних договорів, почала розвиватися справедливість. Якщо ми вивчаємо арбітраж у сучасному розумінні цього слова, він вперше був включений як засіб мирного врегулювання міждержавних суперечок у договори про дружбу, торгівлю та мореплавання між Сполученими Штатами та Великобританією, відомі як Договір Джея 1794 р. [4, с. 364].

Договір був створений трьома змішаними комісіями з судовими функціями 1) для встановлення кордону між Сполученими Штатами та Канадою, 2) для розгляду претензій фізичних осіб у зв'язку із захопленням торгових суден і 3) для вирішення питання повернення довоєнних боргів перед Сполучені Штати. Тільки третя комісія не виконала своїх завдань і перестала працювати. Першій комісії вдалося одноголосно вирішити прикордонні питання, а другій вдалося вирішити 565 справ [5, с. 507].

Під впливом успішної роботи цих комісій відроджується довіра до міжнародного арбітражу. Природно, що Сполучені Штати, набувши досвіду роботи з Великою Британією у вирішенні таких справ, більш активно, ніж інші держави, вдаються до цієї форми. До закінчення громадянської війни між США та Великобританією було проведено 10 арбітражів (лише одна спільна комісія вирішила 115 позовів), до 1871 р. – ще 17 арбітражів (4 з європейськими державами, 13 – з латиноамериканськими, у тому числі лише один американець, мексиканська комісія вирішила більше 2000 позовів). За цей період було проведено ще 24 арбітражів за суто європейськими справами, 14 – за європейськими латиноамериканськими справами, 2 – за суто латиноамериканськими справами та 4 – за суто африканськими.

В цей же період були створені арбітражні суди, які отримали назву «змішані суди», які розглядають складні політичні, територіальні питання, позови проти захоплення суден, справи, пов'язані з торгівлею рабами. Лише суди в Сьєрра-Леоне розглянули 535 справ (з 1819 по 1866 рр.), що призвело до звільнення 55 000 рабів [5, с. 508].

Слід зазначити, що «справа Алабами» була важливою для посилення ролі міжнародного правосуддя. Крім того, у другій половині XIX ст. укладено десятки міжнародних арбітражних угод, у тому числі в рамках міжнародних організацій (наприклад, ВПС, Конвенція про міжнародні залізничні перевезення тощо), в яких сторони погоджуються на належний розгляд їх справ. Робляться спроби створити міжнародне арбітражне право. Ініціативи створення постійного міжнародного суду активно обговорюються. У 1892 р. Спілка міжнародних залізниць створила постійний арбітражний суд, а 1895 р. Міжпарламентський союз прийняв постанову про створення Міжнародного арбітражного суду.

Гаазька конвенція 1899 р. запропонувала абсолютно новий спосіб міжнародного розслідування суперечок. Ті держави, які мають певний

конфлікт між собою, обирають одну нейтральну державу, кожна з 4 держав (дві спірні та дві нейтральні) призначає одного члена слідчої комісії (яка може складатися з помічників, секретарів, юрисконсультів тощо), потім 4 комісари обирають п'яту нейтральну державу, яка призначає комісара. Таким чином, 5 – членна комісія є слідчою комісією, яка досліджує всі обставини суперечки та подає свою доповідь суперечливій державі. Цей звіт не є арбітражним рішенням, а лише звіт слідчої комісії щодо фактичних обставин предмета спору. Спорюючи, держави можуть або самостійно вирішити спір шляхом дипломатії, або передати його до арбітражу. Для арбітражного суду між державами Гаазька конвенція 1899 р. встановила три види та детально розробила процедуру судового розгляду. Відповідно до нього: 1) кожна конфліктуюча держава може обрати кожен фізичну чи юридичну особу до арбітражних судів; 2) держави можуть передати справу до колегіального суду, кожна сторона обирає двох арбітрів, тоді як арбітри обирають суперарбітра; 3) у Гаазі створено Постійний міжнародний арбітражний суд.

Процедура Постійного міжнародного арбітражного суду полягала в тому, що кожна з договірних держав рекомендувала не більше чотирьох осіб до складу цього трибуналу. У разі конфлікту сторони у спорі обирають кількість членів трибуналу, якого вони хочуть мати, і таким чином утворюється арбітражний суд.

У доктринальному підході А. Я. Капустін стверджує, що «Постійний арбітражний суд, створений на підставі Гаазьких конвенцій 1899 та 1907 років». На її думку, він не існував як суд, оскільки насправді не існувало суду, а був лише список осіб з які сперечаються, можуть обрати арбітрів. Крім того, як зазначає автор, вираз «постійний» у фразі «постійна палата» насправді стосується не суду, а лише його секретаріату, який розташований у Гаазі у Палаці миру [4, с. 368].

Але, на нашу думку, Постійний арбітражний суд зіграв велику роль у розвитку міжнародного правосуддя. Цей судовий орган мав як власну структуру, так і розглядав судові справи. Інша річ, що за 20 років свого існування суд провів лише 15 арбітражів [6, с. 45]. І от, насправді, досвід цієї роботи був надзвичайно корисним для відпрацювання механізму прийняття рішень наступних судових установ.

Третім кроком у реформі міжнародного правосуддя стало створення Ліги Націй

Нешатаєва Т. Н. наголошує, що міжнародні організації «створюються державами у разі необхідності та виникають із об'єктивних потреб міжнародних відносин» [7, с. 75]. Фактично, саме війни – Перша світова та Друга світова – стали рушійною силою у створенні міжнародних організацій. Ліга Націй стала першою у світі міжнародною організацією універсального характеру.

На думку К. Коляра, це було: міжнародна організація, асоціація урядів, спосіб організації міжнародної співпраці [8, с. 254]. На Паризькій конференції 28 червня 1919 р. був підписаний Статут Ліги Націй. Він складався з преамбули та 26 статей. Статут набув чинності 10 липня 1920 р. [9, с. 635]. Статут Ліги Націй чітко не надав їй правосуб'єктності, хоча фактично держави – члени визнали, що вона її має. Ця позиція базувалася на принципі правосуб'єктності, який розумівся як необхідний для ефективного виконання функцій Ліги, а також частково на практиці Ліги як корпоративної особи, здатної, наприклад, укласти угоди з урядом Швейцарії (м. Женева) про передачу майна, коштів тощо [9, с. 635].

Установчий договір не надав організації жодної влади над державами-членами, за винятком виконання її зобов'язань, передбачених Статутом. Рада Ліги, хоча певною мірою і була виконавчим органом, не могла застосувати примус до держав – членів. Його рішення носили переважно рекомендаційний характер. Статут Організації передбачав вільний вихід зі

свого складу за умови виконання зобов'язань (п. 3 ст. 1 Статуту Ліги Націй) [10, с. 62].

Статут Ліги Націй у п. 1 ст. 24 за умови, що організацію мають очолювати всі міжнародні бюро, вже створені колективними договорами, якщо сторони цих угод погоджуються, і що всі міжнародні бюро та всі комісії з вирішення питань міжнародного значення, які будуть створені пізніше, мають також перебувати під її керівництвом [11, с. 428].

Засновникам Ліги Націй вдалося побудувати систему спеціальних та допоміжних органів. Організація мала дві автономні установи: Постійну палату Міжнародного суду в Гаазі та Міжнародну організацію праці. Остання мала спільне членство з Лігою, бюджет, і її діяльність певною мірою контролювалася головними органами Ліги Націй, але вона була незалежною організацією і діяла на основі власного статуту. Спеціальні та допоміжні органи включали різні організації, постійні та тимчасові комісії та комітети, створені Радою Ліги Націй на основі її Статуту та мирних договорів 1919 р., а також спеціальних угод або за пропозицією Асамблеї. Для виконання функцій Ліги Націй Статут передбачав створення таких основних органів: Асамблеї, Ради та Секретаріату. Внутрішня структура Організації складалася з низки спеціальних органів з економічних та соціальних питань. У рамках Ліги Націй існували так звані «технічні організації» – Організація зв'язку та транзиту, економічна та фінансова організація та Організація охорони здоров'я. Крім цих об'єднань, існувала низка гуманітарних та громадських організацій.

Істотним недоліком системи Ліги Націй стала відсутність вищого координуючого органу, що призвело до дублювання роботи окремих частин економічної та соціальної сфери. Спроба виправити цю помилку була зроблена в 1938 році зі створенням Спеціального координаційного комітету та Координаційного комітету з економічних та фінансових питань, але це не дало бажаних результатів. Представники Ліги Націй

користувалися дипломатичними імунітетами та привілеями (п. 4 ст. 7). Приміщення та земля, зайняті Лігою Націй або її представниками, були недоторканими (п. 5 ст. 7) [10, с. 67]. Ліга Націй діяла з 1920 по 1930 роки, коли вона користувалася найбільшою підтримкою штатів і багато зробила для врегулювання територіальних суперечок, впровадження мандатної системи, захисту національних меншин тощо.

Слабкість Ліги проявилася в її нездатності протистояти агресивним намірам та діям Японії, Італії та Німеччини. Однією з основних причин цього стало встановлення в організації повністю децентралізованої системи колективної безпеки [9, с. 635]. Фактично, у 1939 році Ліга припинила свою діяльність. Офіційно її ліквідовано 18 квітня 1946 р. [62, с. 250]. Її часто називають «великим експериментом», негативний досвід якого згодом був врахований при створенні ООН [12, с. 22].

Друга світова війна не лише затримала розвиток міжнародних організацій, а й призвела до розпаду багатьох із них. Саме вона дала потужний імпульс розвитку миротворчих та безпекових організацій, однією з яких була Організація Об'єднаних Націй. Заснована в 1945 році, Організація Об'єднаних Націй (ООН) розпочала новий етап в історії міжнародного права у другій половині ХХ століття та змогла посісти центральне місце в системі міжнародних організацій, координуючи діяльність як урядових, так і неурядових організацій. 01 січня 1942 р. у Вашингтоні була підписана декларація від імені 26 штатів, яка отримала назву Декларація ООН [13, с. 9].

Остаточний текст Статуту ООН був підписаний у Сан-Франциско (США) 26 червня 1945 року на Конференції Організації Об'єднаних Націй щодо створення міжнародної організації. Він набув чинності 24 жовтня 1945 р. після ратифікації цього документа США, Радянським Союзом, Великобританією, Францією, Китаєм та більшістю інших держав, що підписали цей документ. Основними членами ООН також були СРСР і

БРСР. Держави – члени ООН поклали на неї функцію координації міжнародного соціально-економічного співробітництва, що закріплено у п. 3 ст. 1 Статуту ООН. Завдання щодо координації були сформульовані в загальній формі, а їх виконання покладено на Економічну та Соціальну Раду (ст. 62 Статуту ООН). З самого початку Економічна та Соціальна Рада (ЕКОСОР) мала досить обмежені повноваження. Необхідно було створити систему міжурядових інститутів, для яких ООН могла б виступати координатором. Така система поступово формувалася і включала існуючі та нещодавно створені спеціалізовані міжурядові організації.

З плином часу сформувалася стабільна система органів ООН, яка включає основні органи: Генеральну Асамблею, Раду Безпеки, Економічну та Соціальну Раду, Опікунську раду, Міжнародний Суд та Секретаріат. Система ООН також включає спеціалізовані установи.

Таким чином, в історії міжнародних організацій після Другої світової війни розпочався новий період, який ознаменувався радикальними змінами у міжнародному розвитку. Ускладнювалися та активізувалися не тільки політичні, а й торгово – економічні відносини між державами. Науково-технічна революція призвела до появи нових сфер у міжнародному житті, вирішення проблем, які вимагали спільних зусиль держав. Розвиток цих процесів спричинив значне збільшення кількості міжнародних організацій. Головною особливістю цього етапу в історії міжнародних організацій є те, що саме тоді почала формуватися система організацій, яка з часом стала невід'ємною частиною міжнародних відносин. Центральне місце в системі міжнародних відносин відводиться ООН, яка є досить унікальною за своєю структурою, за важливістю поставлених завдань та за широким колом повноважень. Відповідно до ст. 104 Статуту ООН на території кожного з її членів користується такою правоздатністю, яка може бути необхідною для виконання своїх функцій та досягнення поставлених цілей. При цьому слід підкреслити, що безпосереднє наділення ООН ризиками суб'єкта

міжнародного права не свідчить про створення наддержави чи наднаціональної організації [14, с. 72].

У ст. 1 Конвенції ООН про привілеї та імунітет, затвердженої на першій сесії Генеральної Асамблеї 1946 р., зазначено, що ООН повинна мати юридичну особу та право вступати у договірні відносини, набувати нерухомості та рухомого майна, розпоряджатися ними та подавати позови [15, с. 107]. З роками його юридичний статус та статус спеціалізованих установ ускладнювалися, а його повноваження розширювалися.

11 квітня 1949 р. Організація Об'єднаних Націй визнана суб'єктом міжнародного права консультативним рішенням Міжнародного Суду [16].

Ідея створення Міжнародного суду ООН виникла в 1942 р., коли Держсекретар США та Державний секретар Великобританії заявили про намір створити міжнародний суд після Другої світової війни, з грудня 1939 р. Московська декларація 1943 р. підтвердила намір сторін створити універсальну міжнародну організацію для підтримки міжнародного миру та безпеки, що базуватиметься на принципі суверенної рівності всіх миролюбних держав, а на конференції в Дамбартон – Оксі 1944 р. було запропоновано включити міжнародний трибунал. Раніше, на початку 1943 р., Британський уряд запросив експертів до Лондона для створення неофіційного комітету союзників для вивчення цього питання. Комітет під головуванням сэра Вільяма Малкіна провів 19 засідань, в яких брали участь юристи з 11 країн. У його доповіді від 10 лютого 1944 р. було рекомендовано, щоб Статут нового міжнародного суду ґрунтувався на Статуті Постійної палати міжнародного правосуддя, що зберігає дорадчі функції трибуналу та принцип необов'язкової юрисдикції нового трибуналу [17].

У квітні 1945 р. у Вашингтоні відбулося засідання комітету юристів, що представляли 44 штати. Цей комітет під головуванням Дж. Х. Хекворта (США) мав завдання розробити проект статуту майбутнього міжнародного

суду, який мав стати частиною статуту всесвітньої міжнародної організації. Підготовлений комітетом проект базувався на Статуті Постійної палати міжнародного правосуддя, але водночас не був остаточним документом. Він залишив широкий спектр питань відкритими для вирішення на конференції в Сан-Франциско 1945 року, на якій зібралися 50 штатів. Конференція вирішила створити абсолютно новий судовий орган, не надавши йому обов'язкової юрисдикції, але водночас визначивши, що він буде головним судовим органом ООН. Відомий ізраїльський міжнародний адвокат С. Розен провів таку цікаву аналогію між Міжнародним Судом та Радою Безпеки ООН: «Вони обидва єдині великі органи – фактично єдині органи ООН, які мають обов'язкові повноваження щодо прийняття рішень» [18 с. 65].

Перші судді Міжнародного Суду були обрані 6 лютого 1946 р. на першій сесії Генеральної Асамблеї ООН та Ради Безпеки ООН. По суті, Міжнародний суд ООН став правонаступником Постійної палати міжнародного правосуддя, отримавши її архіви та повноваження. У квітні 1946 р. Постійна палата міжнародного правосуддя була офіційно розпущена, і на своїй першій сесії Міжнародний суд ООН обрав своїм головою суддю Хосе Густаво Герреро (Сальвадор), останнього президента Постійної палати міжнародного правосуддя. Суд призначив членів Секретаріату (переважно колишніх співробітників Секретаріату Постійної палати міжнародного правосуддя) та 18 квітня 1946 р. провів відкрите громадське слухання. Перша справа була подана в травні 1947 р. це стосувалося інциденту в протоці Корфу і була подана Сполученим Королівством проти Албанії.

Міжнародно-правовою основою Міжнародного Суду є положення глави XIV Статуту ООН 1945 р. (ст.ст. 92–96), Статуту Міжнародного Суду 1945 р., а також його Регламент процедури, прийнятий 14 квітня 1972 р.

відповідно до ст. 93 Статуту ООН, усі держави – члени ООН є *ipso facto* сторонами Статуту Міжнародного Суду [19, с. 340].

У резолюції A / RES / 171 (II) від 14 листопада 1947 р. «Необхідність більш широкого використання Міжнародного Суду Організацією Об'єднаних Націй та її органів», прийнятій на 2-й сесії Генеральною Асамблеєю, зазначаючи, що Міжнародний Суд в є головним судовим органом ООН, та підкреслила його надзвичайну важливість, якнайширшого використання міжнародного права для прогресивного розвитку, зокрема стосовно юридичних спорів між державами, і рекомендується, щоб різні органи Організації Об'єднаних Націй та спеціалізовані установи зверталися до Міжнародного суду по справедливості у міру необхідності для отримання консультативних висновків від нього [20].

Кононенко В. П. зауважує, що в практиці Міжнародного Суду простежується два чіткі періоди. Перший закінчився у 1966 році, коли 18 липня 1966 року у Південно – Західній Африці виніс рішення Міжнародний суд, що завдало шкоди його престижу, дискредитувавши себе на очах громадськості. Потім Суд фактично переглянув своє рішення, ухвалене чотирма роками раніше у цій самій справі. У ньому він відхилив попередні заперечення Південно-Африканської Республіки і вирішив розглянути справу по суті. Але тепер він відхилив позов Ефіопії та Ліберії на тій підставі, що держави – заявники не довели своє законне право чи зацікавленість у предметі спору [21, с. 69].

Суддя В. М. Корецький в окремому висновку у цій справі зазначив, що рішення Суду ООН є не лише обов'язковим для сторін у справі (ст. 59 Статуту), але й остаточним (ст. 60 Статуту) [22, с. 373]. Як остаточна, така сама для Суду, за винятком випадків, коли це рішення переглядається ним на умовах та відповідно до процедури, запропонованої у ст. 61 Статуту (запит на перегляд рішення може бути поданий лише на підставі

нововиявлених обставин, які за своєю природою можуть вплинути на результат справи і які на той момент не були відомі ні Суду, ні стороні, що подала запит рішення, за умови, що таке незнання не було наслідком недбалості) та ст. 78 Регламенту Суду ООН. [23, с. 183].

Другий період триває досі. [21, с. 71].

Гузей С. В. виділяє кілька етапів у роботі Міжнародного суду. Кожен з них, на його думку, характеризується своїми особливостями, що дозволяють встановити чіткі часові рамки [24, с. 11]:

– перший етап – з 1946 по 1966 рр. окреслює період становлення Міжнародного суду ООН, набуття ним авторитету як ефективного засобу вирішення міжнародних спорів;

– другий етап – з 1966 по 1984 рр. – характеризується певною втратою Міжнародним Судом своїх повноважень через переважання політики над правом у судових рішеннях;

– третій етап – з 1984 по 2001 рр. за цей період відновлюється авторитет Міжнародного Суду як ефективного мирного засобу вирішення міжнародних спорів, вдосконалюється внутрішня організація його діяльності. Генеральна Асамблея, Рада Безпеки ООН та інші уповноважені організації продовжують направляти запити до Суду для надання консультативних висновків [25, с. 63];

– четвертий етап – з 2001 року по теперішній час. Міжнародний суд став важливим інструментом вирішення міжнародних спорів. Держави звертаються до судових процедур, відкриваючи провадження Судом у цілому та постійними палатами з екологічних та морських спорів, а також спеціальними палатами *ad hoc* [26, с. 45].

Отже, відповідно до Статуту ООН, у 1945 р. було створено новий міжнародний судовий орган – Міжнародний Суд ООН, який відповідно до ст. 92 Статуту ООН є головним судовим органом ООН. Ідея створення Міжнародного суду ООН виникла в 1942 р., коли Держсекретар США та

Державний секретар Великобританії заявили про намір створити міжнародний суд після Другої світової війни, з грудня 1939 р. Постійна палата міжнародного правосуддя під егідою Ліги Націй та той час вже не функціонувала. Його встановлення означало реалізацію норми п. 1 ст. 33 Статуту, де зазначено: «Сторони, які беруть участь у будь – якій суперечці, продовження якої могло б загрожувати підтримці міжнародного миру і безпеки, повинні, перш за все, намагатися вирішити суперечку шляхом переговорів, обстеження, посередництва, примирення, арбітражу, судового розгляду, звернення до регіональних органів або угод чи іншими мирними засобами на свій вибір».

1.2 Місце Міжнародного Суду ООН в системі органів ООН

Організація ООН має дуже різноманітну організаційну структуру, яка складається з великої кількості керівних органів, комісій, комітетів, організацій, програм, конференцій, центрів тощо. Але провідна роль в керівництві Організації належить основним органам. Їх шість:

- Генеральна Асамблея;
- Рада Безпеки;
- Економічна та соціальна рада (ЕКОСОП);
- Міжнародний суд;
- Секретаріат;
- Рада з опіки.

Більшість вторинних органів, а також практично всі спеціалізовані установи ООН організаційно підпорядковані Генеральній Асамблеї та ЕКОСОП.

Усі органи, крім Суду, розташовані в Нью-Йорку, а головний офіс Міжнародного Суду знаходиться в Гаазі (Нідерланди).

Розглянемо основні функції основних органів.

1. Генеральна Асамблея (ГА) є вищим органом Організації Об'єднаних Націй. Це своєрідний світовий парламент, до складу якого входять представники всіх членів ООН, тобто майже всіх країн. Генеральна Асамблея є найбільш демократичним органом Організації Об'єднаних Націй, оскільки кожен представник має один голос, незалежно від розміру країни, її економічної сили та політичного впливу. Важливі рішення приймаються у Генеральній Асамблеї кваліфікованою більшістю у дві третини голосів, звичайні рішення – простою більшістю. Загалом резолюції Генеральної Асамблеї мають рекомендаційний характер, але вони практично прийняті для виконання усіма членами ООН. Навіть Статут Організації передбачає позитивне ставлення членів до резолюції Генеральної Асамблеї. Крім того, Асамблея має обов'язкові рішення: прийняття нових членів або виключення з ООН, обрання Генерального секретаря, затвердження бюджету ООН, обрання непостійних членів Ради Безпеки, обрання ЕКОСОП, Ради опікунів та деякі адміністративні та технічні рішення.

Останнім часом все більше і більше резолюцій Генеральної Асамблеї приймаються консенсусом. Це найефективніший метод прийняття рішень, оскільки він усуває конфлікти між інтересами окремих представників.

Найважливішими функціями Генеральної Асамблеї є:

- зміцнення міжнародного миру;
- пом'якшення міжнародної напруженості;
- скорочення озброєнь та роззброєння;
- створення умов для дружніх відносин між державами.

До компетенції Генеральної Асамблеї належить обговорення будь-яких питань, передбачених Статутом ООН. Він розглядає загальні принципи співробітництва у сфері міжнародної безпеки, проблеми співпраці держав у політичній, економічній, екологічній, науково-технічній сферах. Генеральна Асамблея прийняла ряд резолюцій з питань, що мають велике

значення для людства. До них належать: Загальна декларація прав людини; Декларація про ліквідацію всіх форм расової дискримінації; Декларація про заборону застосування ядерної зброї; Декларація про міжнародне співробітництво з роззброєння; Декларація незалежності колоніальних країн тощо.

2. Рада Безпеки несе основну відповідальність за підтримання міжнародного миру та безпеки. Складається з 15 членів, з яких 5 є постійними (США, Росія, Китай, Велика Британія, Франція), а решта обираються Генеральною Асамблеєю строком на два роки на ротаційній основі.

Рішення Ради Безпеки є обов'язковими для всіх членів Організації Об'єднаних Націй і не підлягають оскарженню в інших органах. У деяких випадках, якщо рішення ухвалюється у дуже складній справі, Рада може звернутися за юридичною консультацією до Міжнародного суду.

Основною функцією Ради Безпеки є запобігання або стримування збройних конфліктів між країнами. Для цього був розроблений спеціальний механізм, система заходів, що складається з різних рівнів дій, залежно від стадії розвитку конфлікту. До них належать: превентивна дипломатія; засудження агресивних дій; посередництво у вирішенні конфліктів; направлення спостерігачів ООН у зону конфлікту; запровадження миротворчих сил для відокремлення ворогуючих сторін або приборкання агресора; економічні санкції. Засідання Ради Безпеки очолює Голова, який переобирається щомісяця.

3. Економічна та Соціальна Рада (ЕКОСОП) є головним координуючим органом Організації Об'єднаних Націй у галузях економіки, соціальних відносин, екології, охорони здоров'я, культури, науки та освіти. Найважливіші економічні та соціальні проблеми, що постають перед світовим співтовариством, розглядаються та вирішуються в ЕКОСОП та його численних підрозділах. Він координує діяльність таких міжнародних

гігантів, як МВФ, Світовий банк, Світова організація торгівлі та інші галузеві міжнародні організації. За посередництва ЕКОСОС, регіональні економічні організації (ЄС, СНД, НАФТА тощо), а також неурядові міжнародні економічні організації (МНЕО) координують свої відносини з іншими органами та організаціями ООН. Економічна та Соціальна Рада стала форумом, на якому порівнюються та узгоджуються погляди представників світу на економічні та гуманітарні питання та розробляються загальні принципи міжнародних економічних відносин. ЕКОСОС має розгалужену організаційну систему. До її складу входять дев'ять функціональних комісій, п'ять регіональних комісій та шість постійних комісій. Йому також підпорядковано 18 спеціалізованих установ, програм, центрів тощо.

Комітет з неурядових організацій та Комісії з транснаціональних корпорацій координують відносини ООН з організаціями, що не є членами. Саме через ЕКОСОС міжнародні неурядові організації, включаючи економічні, беруть участь у роботі ООН та спілкуються з міжурядовими організаціями. ЕКОСОС координує роботу спеціалізованих установ ООН, які, по суті, є незалежними, досить потужними та авторитетними організаціями. Їх вісімнадцять: 1. Міжнародний валютний фонд (МВФ); 2. Міжнародний банк реконструкції й розвитку (МБРР); 3. Міжнародна асоціація розвитку (МАР); 4. Міжнародна фінансова корпорація (МФК); 5. Багатостороннє агентство з гарантій інвестицій (БАГІ); 6. Продовольча й сільськогосподарська організація (ФАО); 7. Міжнародна організація цивільної авіації (ІКАО); 8. Міжнародна морська організація (ІМО); 9. Міжнародна організація праці (МОП); 10. Міжнародний союз електрозв'язку (МСЕ); 11. Світовий поштовий союз (СПС); 12. Міжнародний фонд сільськогосподарського розвитку (МФСР); 13. Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО); 14. Світова організація охорони здоров'я (СООЗ); 15. Світова

організація інтелектуальної власності (COIB); 16. Світова метеорологічна організація (СМО); 17. Організація з промислового розвитку (ЮНІДО); 18. Світова організація торгівлі (СОТ).

ЕКОСОР також включає експертні органи: Комітет з планування розвитку; Спеціальна група експертів з питань міжнародного співробітництва у сфері оподаткування; комітет з перевезення небезпечних вантажів; Комітет з економічних, соціальних та культурних прав; Національний комітет ресурсів; Комітет з нових джерел енергії; Наряду експертів у сфері державного управління та фінансів. Керівництво ЕКОСОР складається з 54 членів, щорічно переобирається одна третина (18 осіб), тому за три роки склад повністю оновлюється. Рішення ЕКОСОР приймаються простою більшістю голосів.

4. Міжнародний суд є основним юридичним органом Організації Об'єднаних Націй. Його мета – врегулювати всі суперечки, що виникають між країнами. Він розглядає міждержавні спори і не розглядає правові питання, що стосуються спорів між особами з різних країн або між організацією та окремою особою. Суд складається з 15 незалежних суддів, які обираються Генеральною Асамблеєю та Радою Безпеки. Критерієм відбору є компетентність, що не належить до певної країни. Кандидати на посади суддів – це висококваліфіковані юристи, які зарекомендували себе як у своїй країні, так і на міжнародній арені як компетентні, чесні та порядні фахівці. Судді обираються строком на 9 років і можуть бути переобрані.

Процедура звернення до Міжнародного суду є добровільною, якщо країна не хоче передавати свою справу до суду, її не можна примусити. Але якщо дві країни погоджуються врегулювати спір Судом, його рішення вже є обов'язковим. Для прийняття рішення потрібно не менше 9 голосів суддів. Якщо сторона, що конфліктує, не погоджується з рішенням і не бажає його виконувати, Суд може звернутися до Ради Безпеки щодо

застосування примусових заходів. Міжнародний Суд діє відповідно до свого Статуту.

Усі члени ООН автоматично є членами Суду, навіть країни, що не є членами ООН, можуть звернутися до нього за допомогою. Суд розглядає справи, що стосуються міжнародного права. У його компетенцію входить тлумачення договорів між державами, розмежування кордонів, порушення міжнародних зобов'язань. Питання, пов'язані з військовими діями, збройним втручанням та окупацією, належать до компетенції Ради Безпеки. Проведення у Міжнародному Суді ведеться англійською або французькою мовами.

5. Секретаріат ООН виконує адміністративну та оперативну роботу. Він реалізує рішення, прийняті іншими органами, надає організаційну та технічну підтримку конференціям та нарадам. Секретаріат здійснює практичну роботу щодо операцій з підтримання миру та санкцій відповідно до рішень Ради Безпеки. Він готує економічні огляди, організовує дослідження з актуальних проблем людства. Функції Секретаріату включають постійну підготовку різноманітної документації, включаючи переклади з однієї мови на іншу. Генеральний Секретар обирається строком на 5 років, після чого може бути переобраний ще на один строк.

6. Рада з Опіки була створена для допомоги деяким колишнім колоніям, які вже вийшли з-під гніту метрополій, але ще не мали можливості здійснювати повністю незалежне управління. В системі ООН було 11 таких підопічних. До середини 1990-х років усі вони стали повністю незалежними, тому Рада з питань опіки (у складі Росії, США, Великобританії, Франції та Китаю) вичерпала свої функції [27, с. 45].

На підставі ст. 92 Статуту Організації Об'єднаних Націй Міжнародний Суд є головним судовим органом Організації Об'єднаних Націй. Його основна мета – вирішити будь-які міжнародні суперечки, які будуть передані до Суду державами, що сперечаються. У п. 1 ст. 33 Статуту ООН

названо мирні засоби врегулювання міжнародних спорів, одним з яких є судовий розгляд, а саме Міжнародний Суд, який діє постійно.

Усі члени Організації Об'єднаних Націй одночасно є членами Статуту Суду, і не члени Організації Об'єднаних Націй можуть стати такими членами за умов, визначених Генеральною Асамблеєю ООН за рекомендацією Ради Безпеки (стаття 13 Статуту ООН). Суд відкритий для кожної окремої справи та держав, що не беруть участі, на умовах, визначених Радою Безпеки (ст. 35 Статуту).

Термін «юрисдикція Міжнародного суду» можна розглядати у двох значеннях: широкому та вузькому.

Юрисдикція в широкому сенсі зазвичай означає повний обсяг повноважень суду, які закріплені положеннями установчого акту. Так, у Статуті Міжнародного Суду глава II називається «Юрисдикція Суду» і складається з п'яти статей. Однак питання власної юрисдикції, тобто повноважень Суду, викладених у статтях 36 та 37, та деякі повноваження викладені у розділі «Судочинство» (стаття 41 стосується права Суду накладати тимчасові заходи для забезпечення прав кожного стороною) та у Розділі IV «Консультативні висновки» [29].

Як включено до положень Статуту суду, юрисдикція в цілому визнається державою, коли вона стає членом Організації Об'єднаних Націй, попередньо погодившись бути пов'язаною Статутом Організації Об'єднаних Націй та Статутом Суду, частини Статуту, або коли держава приєднується до Статуту за спеціальною процедурою, не стаючи членом Організації Об'єднаних Націй. Однак приєднання лише до Статуту Міжнародного Суду не означає, що держава визнає право Суду розглядати будь-які спори з цією державою. Для вирішення конкретного спору потрібна додаткова згода сторін у спорі, яка може бути виражена по-різному і в різний час стосовно часу спору. Наявність вимоги про надання додаткової згоди пояснюється необов'язковим характером юрисдикції Суду

ООН. За відсутності такої вимоги юрисдикція Суду була б обов'язковою у строгому сенсі цього слова, а її сфера застосування як у загальних, так і в окремих справах визначалася б лише положеннями Статуту.

Проте, на сьогоднішній день лише Суд Європейських Співтовариств має сувору юрисдикцію серед міжнародних судових органів, хоча це суд з обмеженою предметною і персональною юрисдикцією. Що стосується Міжнародного суду, то всі спроби надати йому справжню обов'язкову юрисдикцію, зроблені під час прийняття Статуту ООН та Статуту Міжнародного суду на Конференції в Сан-Франциско 1945 року, зазнали невдачі, оскільки більшість держав вважали цей вид юрисдикція суверенітет держав. В результаті Статут Міжнародного Суду залишає передачу спорів до Міжнародного Суду сторонам, а для тих держав, які бажають визнати юрисдикцію Суду над усіма або певними категоріями їх майбутніх спорів, Статут містить «факультативне положення про обов'язкову юрисдикцію». [30].

Алямкін Р. В. наголошує, що Міжнародний суд є найавторитетнішим міжнародним судовим органом, і його рішення впливають на формування сучасного міжнародного права та підтримання міжнародного правопорядку [31, с. 83].

Таким чином, ООН є найважливішою міжурядовою організацією, створеною для сприяння миру, міжнародної безпеки та розвитку співробітництва між державами. Одним із найважливіших напрямків діяльності ООН є участь у глобальному управлінні в економічній сфері шляхом прийняття рішень щодо глобальних економічних проблем сьогодення, проведення прогностно-аналітичної роботи щодо стану та перспектив світової економіки, реалізації конкретних програм та проектів, забезпечення економічної допомоги найменш розвиненим країнам та країнам з перехідною економікою тощо.

Головним адміністративним працівником Організації Об'єднаних Націй є Генеральний секретар, який призначається Генеральною Асамблеєю ООН за рекомендацією Ради Безпеки ООН. Центральними ланками у сфері діяльності ООН є шість її основних органів, до яких належать:

– Генеральна Асамблея є головним політичним органом Організації Об'єднаних Націй, що складається з представників усіх держав – членів ООН, остаточно затверджує всі міжнародні конвенції з економічних питань, визначає політику та програму ООН, затверджує бюджет, скликає та організовує конференції, ухвалює резолюції носить рекомендаційний характер, але на практиці сприймається для виконання усіма членами ООН;

– Рада Безпеки є постійним органом, покладеним на підтримку міжнародного миру та безпеки, що складається з п'яти постійних членів (Великобританія, Китай, Російська Федерація, США, Франція) та десяти непостійних членів, обраних відповідно до принципу справедливого географічного представництва строком на два роки;

– Економічна та Соціальна Рада є головним координуючим органом Організації Об'єднаних Націй у сфері міжнародного економічного, соціального, культурного та гуманітарного співробітництва, який має повноваження обговорювати актуальні питання глобального та міжгалузевого характеру, розробляти політичні рекомендації з цих питань для держав – членів, – для системи ООН;

– Секретаріат – орган, який виконує адміністративну та оперативну роботу для забезпечення належного функціонування всіх органів ООН, зокрема, виконує рішення, прийняті іншими органами, забезпечує організаційну та технічну підтримку конференцій та нарад, організовує дослідження актуальних проблем людства тощо;

– Міжнародний Суд – орган, до компетенції якого входить розгляд справ, пов'язаних з територіальними (прикордонними) спорами держав, визначення економічних зон морів, право на рибальство, врегулювання будь-яких суперечок, що виникають між державами.

Слід підкреслити, що головне завдання Міжнародного Суду – залишатися незалежним та підтримувати свою репутацію ефективного та справедливого засобу вирішення міжнародних спорів, продовжуючи діяти відповідно до міжнародного права. Аналіз розвитку сучасного міжнародного права та міжнародних відносин показує, що Міжнародний суд ООН став одним із важливих центрів розвитку сучасного міжнародного права;

– Рада з опіки – це орган, створений для сприяння соціально – економічному розвитку населення підопічних, які в минулому були колоніями на територіях держав – членів ООН, а з 1994 року формально припинили своє існування.

Висновки до розділу 1

Відповідно до Статуту ООН у 1945 році був заснований на той момент новий судовий орган Міжнародний Суд. Ідея створення Міжнародного суду ООН виникла в 1942 р., коли Держсекретар США та Державний секретар Великобританії заявили про намір створити міжнародний суд після Другої світової війни, з грудня 1939 р. Постійна палата міжнародного правосуддя під егідою Ліги Націй та той час вже не функціонувала. Його установа означала реалізацію пункту 1 статті 33 Статуту ООН у тій частині, яка передбачила в якості одного з мирних засобів дозволу міжнародних суперечок можливість організації судового розгляду.

Значення і місце Суду в рамках ООН добре відобразив у своїй інавгураційній промові 18 квітня 1946 року, тодішній голова Генеральної Асамблеї Статуту Суду пан Спаак: «Шановні члени Суду! Я не ризикну заявити, що Міжнародний Суд є самим важливим органом ООН, але мені здається, можна стверджувати, що немає іншого більш важливого органу. Звичайно, Генеральна Асамблея є більш численною, Рада Безпеки – більш ефективним, можливо діяльність ЕКОСОП більше постійна і різноманітна. Ваша робота буде, скоріше менше помітною, але я переконаний, що вона виняткова по своїй значимості. Особисто я сподіваюся, що з кожним днем ваші обов'язки будуть ставати усе більш важливими». Всі члени ООН є одночасно учасниками Статуту Суду, а не члени ООН можуть стати такими учасниками на умовах, визначених Генеральною Асамблеєю ООН за рекомендацією Ради Безпеки (стаття 13 Статуту ООН). Суд відкритий для кожної окремої справи і для інших держав – не учасників Статуту на умовах, визначених Радою Безпеки (стаття 35 Статуту).

РОЗДІЛ 2

ХАРАКТЕРИСТИКА СКЛАДУ ТА СТРУКТУРИ МІЖНАРОДНОГО СУДУ ООН

2.1 Правовий статус та основні принципи діяльності Міжнародного суду ООН

Міжнародний Суд (далі – Суд) уповноважений розглядати суперечки між державами та видавати консультативні висновки на прохання Генеральної Асамблеї, Ради Безпеки та (за певних умов) деяких інших органів ООН, а також її спеціалізованим установам щодо їх діяльності, якщо Генеральна Асамблея ООН дозволила це зробити.

Підтримка миру та безпеки – одне з найважливіших завдань міжнародного співтовариства. Це завдання було закріплено в Статуті Організації Об'єднаних Націй як одна з цілей Організації (п. 1, ст. 1) [14]. Один із фундаментальних принципів Статуту її передбачає, що «всі члени Організації Об'єднаних Націй вирішуватимуть свої міжнародні суперечки мирними засобами таким чином, щоб не ставити під загрозу міжнародний мир, безпеку та справедливість» (п. 3, ст. 2) [14]. Принцип мирного врегулювання спорів неодноразово підтверджувався Організацією Об'єднаних Націй, зокрема в 1970 р. Декларація про принципи міжнародного права щодо дружніх відносин та співробітництва між державами [32], у 1982 р. Манільська декларація про мирне врегулювання міжнародних спорів [33].

Статут Організації Об'єднаних Націй не тільки вимагає від держав вирішувати конфлікти мирним шляхом, а також він передбачає створення органу для судового вирішення спорів відповідно до міжнародного права. Це основна функція Міжнародного суду.

Багато юристів виходять з тотожності понять «компетенція» Суду та його «юрисдикція», що використовуються у Статуті Міжнародного Суду, і цю ідентифікацію також здійснюють авторитетні іноземні автори. Так, у книзі головного юрисконсульта Міжнародного суду, в опублікованому у 2016 р. «The International Court of Justice» Х. Терлвеєм стверджується, що повноваження щодо встановлення юрисдикції притаманні не тільки судовим та арбітражним органам, а й «політичним органам», хоча тут «значення цього терміну вже різне» (хоча термін юрисдикція тоді має інше значення) [34, с. 38]. На підтвердження своєї точки зору автор посилається на той факт, що в ООН «кожен орган повинен визначити власну юрисдикцію» [35, с. 168], але «юрисдикція політичного органу не може включати прийняття обов'язкових рішень» [34, с. 38]. Такий підхід, як видається, є юридично хибним. Якщо бути точнішим, автору слід використовувати термін «компетенція», а не «юрисдикція» для повноважень політичних органів. Стосовно Міжнародного Суду в одних випадках правильно вживати термін «компетенція», а в інших – «юрисдикція». Така ж плутанина з точки зору допускається, на нашу думку, у 8-му виданні міжнародного права М. Шоу, названому в англійській міжнародно-правовій літературі «найкращим підручником міжнародного права». Авторитетний англійський юрист у розділі під назвою «Юрисдикція Суду» розглядає питання, які виходять за межі поняття «юрисдикція Суду»: щодо джерел міжнародного права; про поняття «суперечка»; щодо консультативних висновків Суду [36, с. 808–816].

Зазначимо в порядку наукової критики такої плутанини понять, що Статут ООН передбачає положення про «юрисдикцію Суду» – як англійською мовою, так і російською, та у французьких текстах – а саме у ст. 36, яка розглядає спори, подані до Суду державами (так чи інакше). І реалізація функцій Секретаріату ООН, включаючи Генерального секретаря

ООН, не є здійсненням юрисдикції у розумінні Статуту ООН. Навіть Рада Безпеки, згідно зі Статутом, має повноваження та функції, визначені цим міжнародним договором (Функції та Повноваження), але не юрисдикцію.

Найпопулярніший юридичний енциклопедичний словник в англійській літературі визначає термін юрисдикції наступним чином: jurisdiction: «A term of comprehensive import embracing every kind of judicial action» («термін всеоб'ємлющого значення, охоплюючий всяку різновидність судового діяння») [37, с. 847]. Ні Секретаріат ООН, ні Рада Безпеки, ні будь-який інший головний орган ООН здійснювати «судові дії» відповідно до Статуту ООН не може.

Загалом, у сучасному міжнародному праві термін «юрисдикція держави», пов'язаний з поняттям державного суверенітету, означає, як правильно зазначив проф. І. І. Лукашук, «здійснення влади державою» [38, с. 1224]. Те саме визначення дає проф. Дж. Браунлі, на думку якого юрисдикція штату також включає «компетенцію здійснювати законодавчі повноваження» [39, с. 448]. Ці повноваження (законодавчі, судові тощо) можуть бути здійснені територіальним сувереном поза межами його державної території, наприклад, у виключній економічній зоні відповідної прибережної держави або на її континентальному шельфі – у межах, встановлених міжнародним правом. На відміну від терміну «юрисдикція штату» (загалом розуміється одностайно), терміни «юрисдикція Суду» та «компетенція Суду», що використовуються в Статуті ООН, далеко не є єдиним тлумаченням у міжнародно – правових доктринах.

Пояснення з цього приводу, що українською, англійською та французькими текстами Статуту ООН гл. II Статуту Суду (ст.ст. 34–38) називається «Компетенція Суду» (*Compétence de la Cour*). У цьому розділі розкривається зміст такої компетенції: сторони у справах, що розглядаються Судом, можуть бути лише держави; Суд може вимагати інформацію від міжнародних організацій, що стосується таких справ; Суд

відкритий для держав – учасниць Статуту тощо. У тих положеннях про компетенцію Суду, які передбачені ст. 34 та 35, термін «юрисдикція» взагалі не використовується. Однак термін «юрисдикція Суду» є вирішальним у ст. 36 Статуту (у тій же главі II про компетенцію Суду). Стаття 36 починається словами: «До компетенції Суду належать усі справи, які сторони передаватимуть до нього» (до юрисдикції Суду належать усі справи, які сторони передають на розгляд). Тобто, у значенні Статуту, поняття «юрисдикція Суду» юридично не тотожне терміну «компетенція Суду»: перше є більш широким і включає друге до сфери його застосування. Питання про юрисдикцію Суду виникає лише у зв'язку зі спорами між державами, вирішеними Міжнародним Судом. Адже для прийняття рішення щодо спору спочатку необхідно встановити, чи підлягає спір юрисдикції Суду. Питання про компетенцію Суду може виникнути в інших випадках: наприклад, коли міжнародна організація надає з власної ініціативи, відповідно до ст. 34 Статуту, інформацію, яка, на думку цієї організації, має значення для розгляду справи у Суді (не факт, що думка Суду буде такою ж). Або коли установа, уповноважена подавати запит, просить Суд отримати консультативний висновок відповідно до ст. 65 Статуту. Питання, щодо яких ця установа шукає такої думки, можуть не мати нічого спільного з суперечкою між державами. Тому в цьому випадку положення ст. 36 Статуту юрисдикції Суду. На тлі вищесказаного не здається правильним погодитися з проф. М. Шоу полягає в тому, що юрисдикція Суду включає «його здатність давати консультативні висновки» [36, с. 812].

Так, консультативні висновки Суду можуть стосуватися конкретного спору між державами. Але може і не бути. Відповідно до Статуту ООН, консультативні висновки можуть бути запитані «з будь-якого правового питання» Радою Безпеки, Генеральною Асамблеєю ООН або, з її дозволу, іншим органом ООН або її спеціалізованим агентством (ст. 96 Статуту

ООН). Але ні в Статуті ООН, ні в гл. IV Статуту «Консультативні висновки» не використовує термін «юрисдикція Суду». Тобто, відповідно до Статуту ООН, Суд має право надавати консультативні висновки. Але це не є «юрисдикцією Суду». Згадана вище юридична відмінність не є настільки значною, однак, що стосується тлумачення та застосування наступних статей у гл. II Статуту (ст.ст. 36–38), згідно з яким вирішується питання про підсудність справи Міжнародному Суду та чинне право. Тут дійсно основним початковим компонентом компетенції Суду є встановлення його юрисдикції. Іншими словами, юрисдикція Суду ґрунтується на згоді зацікавлених держав [34, с. 35; 40, с. 14; 41, с. 186]

Така згода може бути виражена як одноразово – щодо певного спору, що вже виник, – або для кількох звернень до Суду (наприклад, згідно з угодою, що передбачає врегулювання спорів у Суд). Водночас, юридична сила згоди держави на юрисдикцію Суду не залежить від того, як така згода виражається, що пояснюється повагою до суверенітету держав [39, с. 724]. Суд досліджує підстави своєї юрисдикції у кожній конкретній справі [40, с. 16]. Державу не можна змусити визнати юрисдикцію Суду поза рамками її явної згоди: такий підхід був прийнятий Комітетом юристів, якому було доручено розробку проекту Статуту Суду.

У ст. 36 Статуту Суду передбачає такі способи держав висловити згоду на юрисдикцію Суду:

1) передача справи сторонами до суду через спеціальну угоду, укладену між державами, що спірні;

2) вона охоплює «всі питання, спеціально передбачені Статутом Організації Об'єднаних Націй», а також інші існуючі міжнародні договори;

3) одностороння декларація держави про визнання юрисдикції Суду.

Відповідно до п 2 ст. 36 Статуту Суду, держава – учасниця Статуту може в будь-який час внести на розгляд Генерального секретаря Організації Об'єднаних Націй заяву, що вона визнає «без спеціальної

угоди, *ipso facto*, стосовно будь-якої іншої держави, яка прийняла той самий обов'язок, юрисдикція Суду є обов'язковою для всіх юридичних спорів щодо: а) тлумачення договору; б) будь-яке питання міжнародного права; в) наявність факту, який у разі його встановлення означав би порушення міжнародного зобов'язання; г) характер та розмір компенсації за порушення міжнародного зобов'язання».

Такий спосіб визнання юрисдикції Суду в науці іноді називають системою факультативних клаузул у тому сенсі, що Статут ООН не зобов'язує держави подавати заяви про таке визнання. Деякою перевагою цього методу є його очевидна простота: немає необхідності укладати спеціальну угоду між державами, що сперечаються про передачу спору до Суду, а також не потрібно мати чинний договір, що містить положення про юрисдикцію. Тут, як влучно висловився колишній голова суду Р. Хіггінс, держава «підписує бланковий чек»: вона не знає, що стане предметом майбутнього спору і хто стане його другою стороною; відомо лише, що інша сторона також приймає юрисдикцію Суду на тих самих умовах [42, с. 189]. Простота цього методу – факультативного пункту – очевидна: механізм, встановлений п. 2 ст. 36 Статуту, розглянутого Судом [43, с. 291] та міжнародними адвокатами [44, с. 254; 45, с. 809–815, 830] як особливий вид (*sui generis* [46, с. 453]), утворений з двох складових: односторонньої декларації держави та договірних положень Статуту.

Таким чином, він створює багато двосторонніх правових відносин [47, с. 79]. Крім того, визнання юрисдикції Суду за допомогою цього механізму має деякі особливості. По-перше, тлумачення та застосування п. 3 ст. 36 Статуту, що містить правило, згідно з яким ці «заяви можуть бути безумовними, або на основі взаємності», або «протягом певного часу».

Суд у своїй практиці мав вирішити, чи є він компетентним розглядати спір, проаналізувавши протилежні позиції держав з цього приводу. Багато

рішень Суду розкривають проблеми, що виникають у контексті таких заяв щодо включення умов.

Серед цих проблем є наступні:

1. Ускладнення всієї необов'язкової системи пропозицій через такі умови.

2. Труднощі при тлумаченні та застосуванні «часових умов» (наприклад, визначена дія умови «протягом певного часу»).

3. Суперечливі оцінки стану деяких умов, зазначених державою при реалізації п. 3 ст. 36 Статуту.

4. Заяви державами таких широких умов, які скасовують саму заяву про прийняття юрисдикції Суду.

Отже, відповідно до ст. 36 Статуту, заяви держав «можуть бути безумовними, або на основі взаємності з боку певних держав, або протягом певного часу». Інакше кажучи, Статут вказує лише на два види можливих умов: 1) умова взаємності; 2) умова дійсності заяви протягом певного періоду часу. У зв'язку з цим постає питання про допустимість інших видів умов, включених державами до тексту заяв (наприклад, умова про виключення спорів певного типу з юрисдикції Суду).

У практиці Постійної палати міжнародного правосуддя включення різних умов до декларації про визнання її юрисдикції було прийнятним [34, с. 49]. У 1928 р. Асамблея Ліги Націй дійшла висновку, що можливі умови, включені державами до своїх декларацій про юрисдикцію, не обмежуються тими, що перелічені у Статуті. Коли був створений Міжнародний суд, це питання було розглянуто. Водночас на Конференції у Сан-Франциско панувала думка, що оскільки держава має право загалом вирішувати, прийняти чи не прийняти юрисдикцію Суду за допомогою системи факультативного положення, цей інтегральний, широкий право включає інший, менший обсяг, а саме право визнавати юрисдикцію за умов, які держава вважає за доцільне призначити. Тобто держави мають право вільно

формулювати у своїх заявах умови про визнання юрисдикції Суду, не обмежуючись тими, що передбачені п. 3 ст. 36 Статуту Суду. Тим не менш, у суперечках між державами існували аргументи щодо неприпустимості включення до заяв умов, не передбачених статутом *expressis verbis* (наприклад, у справі, що стосується повітряного інциденту 1999 року [48, с. 29]).

На практиці держави найчастіше формулюють три категорії таких умов: *ratione temporis*, *ratione personae* та *ratione materiae*.

Умова *ratione temporis* пов'язана з встановленням у заяві певного часу: наприклад, визнання юрисдикції Суду лише у справах, що виникають після дати подання цієї заяви.

Друга категорія умов – *ratione personae* – накладає певні обмеження на прийняття юрисдикції Суду щодо іншої сторони спору.

Третя категорія умов прийняття юрисдикції Суду шляхом подання заяви – *ratione materiae* – стосується суті спору [34, с. 50; 14].

У одночасних заявах держав така згода визначається у тій частині, в якій воля таких держав щодо визнання юрисдикції Суду збігається. Принцип взаємності тут є способом реалізації рівності: держава, яка визнала юрисдикцію Суду шляхом односторонньої декларації, відповідно до ст. 36 Статуту захищено від використання такої заяви проти його інтересів тими державами, які визнали юрисдикцію Суду меншою мірою. Заяви держав, що визнають юрисдикцію Суду, звичайно, відрізняються один від одного, і в кожному конкретному випадку перед ним стоїть завдання: визначити правову базу для згоди певної держави на юрисдикцію Суду в даному спорі, з урахуванням порівняння заяв учасників цього провадження. Визнання двома державами юрисдикції Суду за допомогою заяви не означає, що одна з них зможе подати будь-який спір між ними до Суду для розгляду, якщо це не стосується безумовних заяв. У більшості випадків перед Судом стоїть завдання: а) знайти «найнижчий спільний

знаменник» юрисдикції, тобто ті складові, які не виключаються умовами, зазначеними у заявах держав, що сперечаються; б) з'ясування того, чи підпадає конкретний спір у ці рамки. Таким чином, замість простої системи загальної примусової юрисдикції Суду в межах обмеженої групи держав – учасниць Статуту, спочатку передбаченої державами – засновниками Статуту, на практиці реалізація п.3 ст. 36 набуло форми складної мережі правовідносин. Додаткові труднощі виникають із категорії умов, які обмежують юрисдикцію Суду певним фактором часу. Проблеми починаються через неоднозначність формулювань таких умов. Відповідно до пануючого підходу, заяви держав згідно з п. 2 ст. 36 Статуту мають зворотну дію: у справі Мавроматіс Суд заявив, що «за наявності сумнівів, юрисдикція, заснована на міжнародному договорі, охоплює всі суперечки, подані до Суду після укладення такої угоди» [49, с. 35]. Це тобто юрисдикція Суду за умовчанням поширюється на спори, передані йому на розгляд після здачі на зберігання односторонньої заяви держави, яка визнає юрисдикцію Суду. Якщо держави хочуть виключити із юрисдикції Суду спори, що виникли до прийняття юрисдикції, то такий намір має бути чітко виражений у заяві. Заяви розробили мову, щоб обійти загальне правило ретроспективних дій. Вперше його застосувала Бельгія у своїй декларації 1925 р. [50, с. 40]. Згідно з так званою бельгійською формулою, спори, що виникли до певної дати, а також ситуації, що стали підставою для спору та виникли до цієї «дати виключення», виключаються з юрисдикції Суду. Також важко інтерпретувати ті «часові умови» у висловлюваннях, які не містять достатньої конкретності щодо «дати виключення». Наприклад, у заяві в Мексиці юрисдикція Суду обмежена «суперечками, які можуть виникнути» [51]. Однак не зовсім зрозуміло, після якої дати виниклі суперечки можна вважати підсудними Суду: дата підписання заяви, дату її передачі депозитарію або дату її початку.

Деякі заяви, що містять застереження *ratione temporis*, що обмежує обґрунтованість визнання юрисдикції Суду певним періодом часу, передбачають, що згода на юрисдикцію Суду може бути відкликана через певний проміжок часу після повідомлення, тоді як інші негайно [39, с. 729]. Хоча право відкликати згоду на юрисдикцію Суду одразу після повідомлення послаблює систему примусової юрисдикції, воно несумісне зі Статутом Суду [52]. Однак, за відсутності прямої вказівки на негайне припинення, з поданням заяви держава повинна повідомити про таке припинення у розумний строк. Якщо заява закінчується після порушення справи до Суду, це не впливає на юрисдикцію Суду у цій справі. Інша проблема з факультативними положеннями, що стосуються умов у деклараціях держав, що визнають юрисдикцію Суду, стосується так званих умов «автоматичного» або «самооцінки». Він виключає з юрисдикції Суду спори, що належать до національної юрисдикції держави (у межах національної юрисдикції), і приписування таких відносин залишається на розсуд самої держави [41, с. 194; 34, с. 50], на основі того, як право, що застосовується до спору, визначає компетенцію Суду.

Критики ігнорують той факт, що заборона «втручання у справи, які по суті належать до внутрішньої компетенції будь-якої держави», передбачена Статутом ООН (п. 7 ст. 2). Маючи це на увазі, колишній член Міжнародного суду, проф. Ф. І. Кожевніков справедливо зазначив, що «не завжди можна точно визначити, що мається на увазі під поняттям виключної національної юрисдикції, відповідно до міжнародного права. Питання може бути спірним «... Труднощі можуть виникнути з класифікацією спору як суперечки, що по суті належить до національної компетенції» [53, с. 40]. Відповідно, автори зробили правильні висновки: а) у цьому випадку «пріоритет належить державі», яка сформулювала умову внутрішньої компетентності; б) спірні питання такого роду вирішуються ухвалою Суду (як передбачено пунктом 6 статті 36) [53, с. 40].

Іншим недоліком умовних висловлювань є те, що прийняті урядом терміни часто можуть «звести нанівець» значення умовного висловлювання. Більш того, ця тактика «комплексних» умов може також зіграти проти автора цих умов, надмірно страхуючись від можливого порушення проти нього справ у Суді, такий стан також обмежує себе в праві звертатися до Суду проти інших держав, які визнали юрисдикцію Суду відповідно до п. 2 ст. 36 Статуту [54, с. 90]. Отже, найбільш «одіозним» прикладом цього є формулювання Індією [55] таких умов, які перетворили її декларацію про визнання юрисдикції Суду на замаскований документ визнання. Нестабільність заяв, зроблених відповідно до ст. 36 Статуту також пояснюється тим, що вони складаються кожною державою самостійно, будучи односторонніми актами [56, с. 23] і не підпадають під дію принципу *pacta sunt servanda*. Процедура зміни таких заяв проста, державі потрібно лише передати новий текст заяви Генеральному секретарю ООН. Наприклад, 22 лютого 2017 року Сполучене Королівство прийняло змінений текст декларації про визнання юрисдикції Суду [57].

Зміни були спричинені, насамперед, порушенням справи проти Великобританії у Суді Республіки Маршаллові острови щодо зобов'язань Великобританії щодо ядерного роззброєння. Хоча Суд у своєму рішенні від 05 жовтня 2016 року в кінцевому підсумку не знайшов підстав для встановлення своєї юрисдикції, [58] спір не був простим для Великобританії. Суд не прийняв її аргументів як держави-відповідача про те, що заявниця зобов'язана повідомити її про заплановану заяву до Суду. Навпаки, Суд вказав, що попередні переговори (або повідомлення про намір розпочати провадження у Суді) не потрібні, оскільки такі умови відсутні у заявах держав, що сперечаються, відповідно до ст. 36 Статуту. Суд відмовився визнати свою юрисдикцію виключно на тій підставі, що з різних «лекційних» заяв посадових осіб Республіки Маршаллові острови неможливо зробити висновок про звинувачення Великобританії (або

будь – яка інша ядерна енергія) з порушенням її міжнародно-правових зобов'язань. Щоб у майбутньому уникнути таких обтяжливих процесів, Сполучене Королівство переглянуло свою декларацію про прийняття юрисдикції Суду.

Таким чином, було додано вказівку на те, що держави, які планують порушити справу проти Великобританії, повинні повідомити її по суті справи за шість місяців до такого оскарження з метою можливого вирішення спору. Більше того, Великобританія виключила із категорії спорів, щодо яких вона визнає юрисдикцію Суду, ті справи, які стосуються ядерної зброї та / або ядерного роззброєння, це виключення не застосовуватиметься, якщо інші чотири ядерні держави приймуть юрисдикцію Суду. Простота процедури також характерна для відкликання заяви про визнання юрисдикції Суду. Наприклад, Словаччина та Федеративна Республіка Німеччина у своїх заявах про таке визнання вказували як умови, що вони можуть відкликати його у будь-який час, а право на такий вихід набуває чинності з дня повідомлення про це [59]. Такі умови не призводять до правової стабільності. Можливість негайного відкликання заяви або внесення змін до неї є лише тоді, коли це прямо зазначено у тексті заяви. В іншому випадку необхідно дотримуватись розумних часових рамок для виведення на основі добросовісності. Чи мається на увазі, що згода держави на юрисдикцію Суду є безвідкличною до закінчення зазначеного строку? Або до тих пір, поки держава не повідомить про припинення заяви про визнання юрисдикції Суду? Ці питання поставлені в науці [34, с. 48] і були розглянуті Судом у Нікарагуа проти США. Декларація США про прийняття юрисдикції Суду 1946 року (на яку Нікарагуа посилалася на підтримку юрисдикції Суду у цьому спорі) містила, серед іншого, таку умову: можливе оголошення припинення цієї заяви. За три дні до звернення Нікарагуа до суду, 06 квітня 1984 року, США спробували «звільнитися» від юрисдикції Суду. Генеральному

секретарю ООН було повідомлено, що декларація США 1946 р. «Не поширюватиметься на суперечки з будь-якою державою Центральної Америки або спори, що виникають або пов'язані з подіями в Центральній Америці, будь-які такі суперечки будуть вирішуватися у спосіб, погоджений сторонами у спорі». У повідомленні зазначено, що «незважаючи на умови вищезазначеної заяви, повідомлення набуває чинності негайно». Суд мав визначити наслідки ігнорування Сполученими Штатами шестимісячного повідомлення, передбаченого у заяві США 1946 р., оскільки ця умова була вільно та добровільно включена Сполученими Штатами у вищезазначену заяву. Суд зазначив, що заяви про визнання його обов'язкової юрисдикції були «факультативними», тобто держави мають право приймати або не брати на себе такі зобов'язання. Однак, як підкреслив Суд, характер декларацій «не означає, що держава, яка подає заяву, може вільно змінювати обсяг та зміст своїх офіційних зобов'язань на свій розсуд» [60, с. 392, 398]. Держава, яка зробила декларацію про визнання юрисдикції Суду залишає за собою право скасувати його або змінити його зміст в силу свого «одностороннього акту» [61].

Однак Сполучені Штати взяли на себе «невідворотні» зобов'язання перед іншими державами, які прийняли факультативну оговорку, заявивши у 1946 р.: «будь-яка зміна набуде чинності лише через шість місяців після повідомлення». У цьому контексті Суд не розрізняв відкликання заяви та внесення змін до неї без прийняття відповідних аргументів Сполучених Штатів. З цих причин Суд дійшов висновку, що вищезгадане повідомлення США, зроблене в 1984 році, «не могло скасувати зобов'язання США підкорятися юрисдикції Суду у цій справі». Тобто, відповідно до підходу Суду, держава не зобов'язана визнавати юрисдикцію Суду; не повинна визнавати свою юрисдикцію в більшій мірі, ніж вона передбачала; вона на власний розсуд встановлює умови для такого визнання відповідно до

Статуту, проте, як тільки держава зобов'язується визнати юрисдикцію Суду протягом певного періоду або на умовній основі, вона більше не має права змінювати свої зобов'язання згідно зі Статутом. У наведеній справі Суд також підкреслив важливість принципу добросовісності, зазначивши, що для відкликання безстрокової добросовісної заяви необхідно дотримуватись «розумного часу» [61, с. 418, 420].

Водночас держава може у своїй заяві про визнання юрисдикції Суду передбачити право негайно припинити таке визнання. Це умова Португалії, яка розглядалася у випадку права на проїзд через територію Індії [64] вона залишала за Португалією право відкликати свою заяву одразу після відповідного повідомлення [41, с. 194]. Однак у заяві США за ст. 36 Статуту така умова не була передбачена. Відсутність у заяві держави, яка визнає юрисдикцію Суду, вимоги про закінчення певного строку від дати подання заяви дає можливість негайно подати позов проти цієї держави.

Щодо справ сухопутного та морського кордону між Камеруном та Нігерією [64], одним із аргументів Нігерії щодо того, що Суд не має юрисдикції щодо спору, було те, що станом на дату, на яку Камерун передав справу до суду (29 березня 1994 р.), Нігерія не отримали повідомлення про те, що Камерун визнав юрисдикцію Суду на підставі заяви, зданої на зберігання Генеральному секретарю Організації Об'єднаних Націй 3 березня 1994 року, останній майже через рік надіслав копії декларації Камеруну до Статуту. Маючи це на увазі, Нігерія наполягала на тому, що Камерун «діяв передчасно», порушивши «зобов'язання діяти добросовісно» та зловживаючи системою, встановленою відповідно до п. 2 ст. 36 Статуту. Однак Суд підтвердив свою позицію у справі щодо права на проїзд через територію Індії: «Статут не встановлює інтервалу між депонуванням державою своєї заяви про визнання юрисдикції Суду та зверненням цієї держави до Суду» [63]; «Подаючи свою заяву про визнання у Генерального секретаря, держава, що

визнає, стає стороною у системі факультативних положень щодо іншої держави, що нотифікує» про те, що декларація була зроблена. Того ж дня договір, який є основою факультативного положення, набуває чинності між зацікавленими державами [63]. Тобто, коли держава визнає юрисдикцію Суду відповідно до п. 2 ст. 36 Статуту, згода на таку юрисдикцію поширюється на відносини з державами, які раніше приєдналися до цього ж пункту, в той же час таке визнання стає, образно кажучи, постійною «пропозицією» іншим державам, які ще не визнали юрисдикції над п. 2 ст. 36 Статуту. Коли інший з них «приймає» таку «пропозицію» за допомогою заяви відповідно до п. 2 ст. 36 Статуту, виконання інших умов, включаючи закінчення розумного строку, на думку юристів, не вимагається [65]. У цьому випадку процедура, передбачена п. 4 ст. 36 Статуту (про подання заяви про визнання юрисдикції до Генерального секретаря Організації Об'єднаних Націй), не є ідентичним правовому режиму повідомлень та повідомлень, встановленому пунктом (с) ст. 78 Віденської конвенції про право договорів (в останньому випадку депозитарій підтверджує отримання повідомлення або повідомлення). Цей підхід послідовно підтверджувався Судом, у тому числі у випадку проходження через територію Індії [63], у справі Храму Преахвіха [66] та у випадку військової та воєнізованої діяльності в Нікарагуа та проти Нікарагуа [67].

Отже, загальноновизнано, що міжнародні суди розглядають суперечки на основі джерел міжнародного права. Це закріплено в Статуті ООН, Статуті Міжнародного суду ООН та міжнародних угодах. Таким чином ст. 38 Статуту Міжнародного Суду [29] вчені сприймають як базове положення щодо визначення джерел міжнародного права. Однак слід зазначити, що ця стаття стосується насамперед застосування Міжнародним Судом джерел міжнародного права як основи для судового забезпечення та прийняття судових рішень. Міжнародні угоди, зокрема Конвенція ООН з морського права 1982 року, містять подібне положення, що вказує на застосування

цієї Конвенції та інших норм міжнародного права при вирішенні спору (стаття 293) [68].

Традиційний погляд на законотворчість діяльність міжнародних судів у міжнародній практиці вирішення міжнародних суперечок як такої, що стосується виключно «встановлення існування норм міжнародного права та їх тлумачення» [69, с. 208], поступово замінюється більш детальним аналізом їх нормотворчої діяльності.

Практична діяльність Міжнародного суду ООН, яка впливає на появу норм, інститутів та механізмів міжнародно-правового регулювання, пов'язана з процесуальними особливостями судового провадження. Отже, вплив міжнародного суду на формування міжнародного права слід відрізнити від правотворчої діяльності суб'єктів міжнародного права. У ст. 59 Статуту Міжнародного Суду зазначено, що рішення цього суду є обов'язковим лише для сторін спору і лише стосовно справи, що розглядається [29]. Конвенція про морське право 1982 р. також містить подібне правило, яке передбачає, що рішення суду чи арбітражного суду є обов'язковим для сторін лише у справі, що розглядається ним (ст. 296) [68]. Незважаючи на те, що Міжнародний суд ООН, як і інші міжнародні суди, не має повноважень брати участь у законотворчій діяльності, рішення та консультативні висновки Міжнародного суду ООН суттєво впливають на розвиток міжнародного права.

Активна нормотворча діяльність міжнародних судів здійснюється у галузі кодифікації міжнародного права. Цей напрямок роботи Міжнародного Суду підтримується Комісією міжнародного права. Таким чином, Міжнародний суд ООН неодноразово розглядав норми, що регулюють делімітацію кордонів континентального шельфу під час судового розгляду. Наприклад, Рішення Міжнародного суду з питань рибальства (*United Kingdom v. Norway*) [70] містить висновки та аналіз підходів до делімітації континентального шельфу, що згодом було

враховано Комісією ООН з міжнародного права та використано при складанні проекту Женевська конвенція про територіальні моря та прилеглу зону. В результаті ст. 4 Женевської конвенції про територіальні моря та прилеглі території 1958 р. містить основні підходи до застосування базового методу при визначенні широти територіального моря та можливість застосування інших підходів залежно від економіко-географічних характеристик держав, що відповідає позиції Міжнародного суду ООН [71].

Поряд із вирішенням суперечок Міжнародний суд ООН, як і більшість міжнародних судів, надає консультативні висновки з правових питань. На думку Г. Шинкаревської, надання консультативного висновку міжнародними судами є окремим методом участі судів у законотворчості [72, с. 197]. Тільки установи, які мають таке право згідно зі Статутом ООН, мають право вимагати консультативного висновку в Міжнародному суді ООН.

У той же час Міжнародний суд ООН самостійно приймає рішення про існування права, що визначає його компетенцію розглядати спір. Враховуючи те, що суд не має юрисдикції розглядати суперечки, що стосуються міжнародних організацій, міжнародні організації реалізують своє право звернутися до Міжнародного суду ООН з проханням про надання консультативного висновку щодо спору, зазначивши при цьому, що вони мають юридичне зобов'язання виконувати консультативні висновки.

Обмежена кількість міжнародних організацій має право звертатися за консультативною думкою. Зокрема, лише 16 міжнародних організацій отримали це право, включаючи МОП, ЮНЕСКО, ВООЗ, МБРР, ІКАО, ІМО, ЮНІДО та інші. Деякі органи ООН також мають право вимагати консультативного висновку, а саме: Генеральна Асамблея, Рада Безпеки, Економічна та Соціальна Рада, Рада Опіки та Міжсесійний Комітет

Генеральної Асамблеї [73, с. 58].

Дорадча процедура є одним із найнадійніших засобів регулювання інституційної системи ООН. Практика надання консультативних висновків Міжнародним судом є досить різноманітною і забезпечує детальний аналіз правового регулювання міжнародних відносин у відповідній галузі. Враховуючи велику кількість консультативних висновків, їх можна розглядати як спеціалізовані наукові дослідження з певних питань, які проводяться суддями на прохання міжнародних організацій та керівних органів системи ООН. У той же час міжнародні організації мають можливість подавати запити на консультативні висновки Міжнародного суду ООН в інтересах та на запит держав.

Отже, правотворча діяльність Міжнародного суду ООН є важливою складовою динамічного розвитку міжнародного права і втілюється в різних формах та методах. Розглядаючи спір, Міжнародний суд ООН розглядає правові підстави спору, аналізує проблемні правові відносини між державами та забезпечує обґрунтоване рішення, використовуючи всі правові засоби. В рамках цієї діяльності кодифікація міжнародного права та об'єктивізація правовідносин регулюються міжнародним правом.

Консультативна діяльність Міжнародного суду ООН у позасудовому провадженні дозволяє детально розглянути проблемні питання міжнародних відносин з позицій міжнародного права, проаналізувати подальший розвиток подій, запропонувати правові механізми для вирішення проблемних питань, якщо це необхідно подолати негативні наслідки. Це є суттєвою перевагою при врегулюванні міжнародних відносин і, в свою чергу, свідчить про значний потенціал застосування консультативного методу врегулювання міжнародних відносин у майбутньому.

Основні принципи незалежності суду прийняті Сьомим Конгресом Організації Об'єднаних Націй з питань запобігання злочинності та

поводження з правопорушниками, що проходив у Мілані з 26 серпня по 06 вересня 1985 р., та схвалений резолюцією 40/32 Генеральної Асамблеї ООН від 29 листопада 1985 р. [74].

Незалежність судової влади гарантується державою і закріплюється конституцією або законами країни. Усі державні та інші установи зобов'язані поважати та поважати незалежність судової влади.

Судова влада вирішує справи, передані їй неупереджено, на підставі фактів та відповідно до закону, без будь-яких обмежень, надмірного впливу, підбурювання, тиску, погроз чи втручання, прямо чи опосередковано, з будь-якої сторони або будь-якими засобами, якими б не були причини.

Судові органи мають юрисдикцію з усіх питань судового характеру і мають виключне право вирішувати, чи відноситься передана їм справа до їх законної компетенції.

Не повинно бути незаконного чи несанкціонованого втручання у здійснення правосуддя, а рішення, винесені судами, не підлягають перегляду. Цей принцип не виключає судового контролю або пом'якшення вироків, винесених судовими органами відповідно до закону.

Кожен має право на справедливий та публічний розгляд у звичайному трибуналі або суді який встановив юридичні процедури. Трибунали, які не застосовують належним чином встановлені юридичні процедури, не повинні створюватися для заміни юрисдикції звичайних судів або трибуналів.

Принцип незалежності судової влади надає судовій владі право і вимагає від них забезпечення справедливого судового розгляду та поваги прав сторін.

Кожна держава – учасниця зобов'язана надати відповідні засоби для того, щоб судові органи могли належним чином виконувати свої функції [75].

Право на справедливий суд вимагає неупередженості суддів. Право на справедливий судовий розгляд передбачає, що судді (або присяжні) не мають особистих інтересів чи власних інтересів у конкретній справі та не мають заздалегідь поінформованої думки щодо цього чи залучених сторін. Рішення у справах слід приймати лише «на підставі фактів та відповідно до закону, без будь-яких обмежень». З цією метою органи державної влади, інші установи та окремі особи зобов'язані утримуватися від тиску на суддів з метою примусу чи переконання вони приймають певні рішення, а судді мають відповідний обов'язок бути неупередженими. Основні принципи Організації Об'єднаних Націй висувають цю вимогу наступним чином: «Судді завжди повинні поводитися так, щоб забезпечити повагу до своїх посад та зберегти неупередженість та незалежність судової влади» [75]. Рада Європи підтвердила цей принцип, де зазначається, що «судді повинні мати необмежену свободу приймати неупереджені рішення, керуючись своєю совістю, своїм тлумаченням фактів та чинних норм права» [76]. Комітет з прав людини висловив думку, що неупередженість суду та відкритість процесу є важливими аспектами права на справедливий суд у розумінні п. 1 ст. 14.

Відповідно до Загальної декларації прав людини, представники судової влади, як і інші громадяни, користуються свободою слова, релігії, асоціацій та зібрань, однак, користуючись такими правами, судді завжди повинні поводитися так, щоб забезпечити повагу до їхньої позиції та зберегти неупередженість та незалежність судової влади.

Судді мають право організувати та приєднуватися до асоціацій суддів чи інших організацій з метою захисту своїх інтересів, покращення їхньої підготовки та збереження незалежності суддів.

Особи, обрані на посади суддів, повинні мати високі моральні якості та здібності, а також відповідну підготовку та кваліфікацію у сфері права. Будь-який спосіб відбору суддів повинен гарантувати від призначення

суддів з неналежних причин. При відборі суддів не повинно бути дискримінації щодо цієї особи за ознакою раси, кольору шкіри, статі, релігії, політичної чи іншої думки, національного чи соціального походження, майна, класу чи іншого статусу, проте вимагання від кандидата на юридичну посаду бути громадянином відповідної країни не слід вважати дискримінаційним.

Строк повноважень суддів, їхня незалежність, безпека, відповідна винагорода, умови служби, пенсії та пенсійний вік гарантуються належним чином законом.

Призначені або обрані судді мають гарантований строк повноважень до примусового виходу на пенсію або закінчення терміну повноважень, якщо такий встановлено.

Підвищення суддів на посади, де існує така система, повинно ґрунтуватися на об'єктивних факторах, зокрема на здібностях, моральних якостях та досвіді.

Розподіл справ між суддями в судах, до яких вони належать, є внутрішньою справою судової адміністрації.

Судді зобов'язані дотримуватись професійної таємниці щодо своєї роботи та конфіденційної інформації, отриманої під час виконання своїх обов'язків, за винятком відкритого суду, і не повинні бути змушені давати свідчення з таких питань.

Без шкоди будь-якому дисциплінарному провадженню чи будь-якому праву оскарження чи відшкодування з боку держави відповідно до національного законодавства судді повинні користуватися особистим імунітетом від судового переслідування за матеріальну шкоду, завдану неправомірними діями чи бездіяльністю у зв'язку з виконанням своїх судових функцій.

Звинувачення чи скаргу, отримані проти судді під час виконання ним судових та професійних обов'язків, розглядаються негайно та

неупереджено відповідно до відповідної процедури. Суддя має право на відповідь та на справедливий суд. Розгляд скарги на початковому етапі слід проводити конфіденційно, якщо суддя не вимагає іншого.

Судді можуть бути відсторонені від роботи або звільнені з посади лише через їх нездатність виконувати свої обов'язки чи поведінку, що робить їх непридатними для виконання своїх обов'язків.

Усі процедури покарання, звільнення з посади та звільнення мають визначатися відповідно до встановлених правил судової поведінки.

Рішення про дисциплінарні стягнення, звільнення з посади чи звільнення повинні підлягати незалежному перегляду. Цей принцип не може поширюватися на рішення Верховного Суду або на рішення законодавчого органу, прийняті в рамках процедури імпічменту або в подібній процедурі [75].

Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції (UNCOP) є єдиним міжнародним юридично обов'язковим документом для просування заходів щодо запобігання та протидії корупції. Управління Організації Об'єднаних Націй з питань наркотиків та злочинності (ЮНОДК), відповідальне за моніторинг дотримання Конвенції, працює над підтримкою держав – учасниць у їхніх зусиллях виконувати вимоги КПК ООН.

Пункт 1 ст. 11 встановлює імперативне зобов'язання, тоді як дотримання пункту 2 є необов'язковим.

Стаття 11 підкреслює вирішальну роль судової влади у боротьбі з корупцією та визнає, що для ефективного виконання цієї ролі сама судова влада повинна бути вільною від корупції, а її персонал повинен діяти чесно і непідкупно. Відповідно, стаття вимагає, щоб кожна держава – учасниця вживала заходів: (а) для посилення доброчесності та доброчесності суддів та судового персоналу; і (б) запобігання будь-яким можливостям корупції серед них. Як один із таких заходів пропонується кодекс поведінки суддів.

Стаття 11 також рекомендує вживання подібних заходів щодо прокурорів у тих випадках, коли вони не є частиною судової влади, але користуються такою ж незалежністю, як і судова. У державі, де прокуратура працює у межах виконавчої влади, підзвітність таких органів також повинна забезпечуватись шляхом застосування пунктів 1 та 4 статті 7 та статті 8 Конвенції [77].

Бангалорські принципи визначають шість ключових показників судової влади для встановлення стандартів етичної поведінки суддів. Вони адресовані суддям для використання як керівництва, а також до судової влади як основного принципу регулювання поведінки суддів. Ці принципи передбачають, що судді підпорядковуються у своїй поведінці відповідним органам, створеним для підтримання судових стандартів та діяти об'єктивно та незалежно [78].

Європейська хартія про статут суддів, прийнята під егідою Ради Європи у 1998 році. У цьому документі розглядаються такі питання, як відбір, зарахування та початкова підготовка суддів; призначення та незмінність; обслуговування; відповідальність; оплата праці та соціальне забезпечення; та припинення повноважень [79].

Судова влада повинна мати достатні ресурси для належного виконання своїх функцій. Судова влада як одна з гілок влади отримує свої ресурси з державного бюджету, який, у свою чергу, зазвичай визначається або законодавчою, або виконавчою владою. Вкрай важливо, щоб органи та особи, які розробляють та затверджують державний бюджет, враховували потреби судової влади. Недостатні ресурси можуть зробити судову систему вразливою до корупції, послабивши її незалежність та неупередженість. Для визначення ресурсів, виділених для судової влади, слід проконсультуватися з суддями або судами. Ще одним чинником, що підриває незалежність та неупередженість судової влади, є її неучасть у розробці бюджету. Це пов'язано з тим, що обмеження фінансів – один із

найпоширеніших та найефективніших способів контролю над будь-якою структурою. Оскільки інші гілки влади або державні установи мають значний вплив на процес розподілу та розпорядження ресурсами, виділеними для судової влади, існує реальна можливість того, що вони можуть вплинути на результат особливо делікатних справ, що обмежує незалежність судової влади. З цією метою багато держав створюють у складі судової влади органи, відповідальні за управління судовими ресурсами, таким чином посилюючи автономію судової влади [80].

Різні міжнародні документи визнають необхідність отримання судової влади достатнім фінансуванням. Наприклад, у керівних принципах ООН зазначено: «Кожна держава-член зобов'язана надати відповідні засоби для того, щоб судові органи могли належним чином виконувати свої функції» [76]. Європейська хартія про статус суддів передбачає: «Держава надає судді засоби, необхідні для належного виконання його функцій і, зокрема, для розгляду справ у розумний строк» [79]. Пекінські принципи також містять цю вимогу: «Судді мають бути забезпечені ресурсами, необхідними для виконання своїх функцій» [81]. Керівні принципи Латимер-Хаус [80], розроблені суддями з Співдружності Націй, містять детальні положення щодо фінансових питань.

2.2 Склад та структура Міжнародного Суду ООН

Міжнародний Суд складається з 15 суддів, які обираються Генеральною Асамблеєю та Радою Безпеки на дев'ятирічний термін. Кожні три роки оновлюється одна третина цього членства.

Станом на 31 липня 2020 року склад Суду був таким: Голова – пан Абдулкаві Ахмед Юсуф (Сомалі); Заступник голови – пані Сюе Ханцин (Китай); Судді – пан Петер Томка (Словаччина), пан Ронні Абрахам (Франція), пан Мохамед Беннуна (Марокко), пан Антоніо Аугусто Кансаду

Тріндаді (Бразилія), пані Джоан Е. Донохью (Сполучені Штати Америки), пан Джорджіо Гая (Італія), пані Джулія Себутінде (Уганда), пан Далвір Бхандарі (Індія), пан Патрік Ліптон Робінсон (Ямайка), пан Джеймс Річард Кроуфорд (Австралія), пан Кирило Геворгян (Російська Федерація), Пан Наваф Салам (Ліван) та пан Юджі Івасава (Японія) [82].

Голова та віце – голова Суду (Статут, стаття 21) обираються членами Суду кожні три роки шляхом таємного голосування. Заступник Голови замінює Голову за його відсутності, у разі його нездатності виконувати свої обов'язки або у разі, якщо ця посада є вакантною.

Серед іншого, Голова:

1) головує на всіх засіданнях Суду та керує його роботою та контролює його адміністративну підтримку;

2) у кожній справі, поданій до Суду, запитувати думку сторін щодо процесуальних питань; з цією метою він (вона) викликає представників сторін якомога швидше після їх призначення, а потім у разі необхідності;

3) може закликати сторони діяти таким чином, щоб будь-яке рішення, яке Суд може прийняти за клопотанням про вжиття тимчасових заходів, набуло належного ефекту;

4) може санкціонувати виправлення помилки або помилки в будь-якому документі, поданому стороною під час письмового провадження;

5) якщо у зв'язку зі спором або запитом на надання консультативного висновку Суд наказує призначити оцінювачів, які будуть засідати разом з ним без права голосу, він вживає заходів для з'ясування всієї інформації, що має значення для відбору оцінювачів;

6) головує на засіданнях Суду з судових питань;

7) вирішальний голос, якщо під час судових засідань голоси поділяються порівну;

8) бути *ex officio* членом редакційних комісій, якщо він або вона не поділяє думки більшості Суду, у таких випадках його (її) замінює віце-

президент, а якщо це неможливо – третій суддя, обраний Судом;

9) є членом палати спрощеного провадження, що щорічно створюється Судом;

10) підписувати всі рішення, консультативні висновки та ухвали Суду, а також протоколи засідань;

11) оголошувати рішення Суду у відкритому судовому засіданні;

12) очолює Комітет з питань бюджету та управління Суду;

13) звертатися до представників держав-членів Організації Об'єднаних Націй у Нью-Йорку під час пленарних засідань Генеральної Асамблеї у третьому кварталі кожного року, подаючи звіт до Суду;

14) приймати під час офіційних візитів у місцезнаходження Суду керівників держав та урядів та інших вищих посадових осіб. Коли Суд не збирається на засідання, від Голови може вимагатись, зокрема, вирішувати процесуальні питання [82].

Секретарем суду є пан Філіпп Готьє, громадянин Бельгії. Члени Суду обрали його на цю посаду 22 травня 2019 року на семирічний термін, починаючи з 01 серпня 2019 року.

Заступником секретаря Суду є пан Жан-Пеле Фомете, громадянин Камеруну. Він був обраний 11 лютого 2013 року на семирічний термін і переобраний 20 лютого 2020 року на другий семирічний термін, що починається 01 квітня того ж року.

Відповідно до статті 29 свого Статуту Суд щорічно створює Палату спрощеного провадження, склад якої станом на 31 липня 2020 року виглядає наступним чином:

1) Члени: Голова Юсуф; заступник голови Сюе; судді Кансаду Тріндаді, Себутінде та Геворкян.

2) Замінні члени: судді Донохью та Кроуфорд [82].

Суд також створив комітети для надання допомоги у виконанні адміністративних завдань. Станом на 31 липня 2020 року їх склад був

таким:

– Комітет з питань бюджету та адміністрації: Голова Юсуф; заступник голови Сюе; судді Томка, Авраам, Гая, Себутінде та Бхандарі;

– Регламентний комітет: суддя Томка (головуючий); судді Донохью, Гая, Бхандарі, Робінзона, Кроуфорда та Геворгяна;

– Бібліотечний комітет: суддя Кансаду Тріндаді (головуючий); судді Гая, Бхандарі, Салам та Івасава [82].

Відповідно до статті 31 Статуту, сторони, у яких немає судді у своїй національності, можуть обрати суддю ad hoc для цілей справи, у якій вони беруть участь [29].

Стаття 7 Регламенту визначає, що судді ad hoc, обрані відповідно до ст. 31 Статуту з метою розгляду певних справ, допускаються до присутності осіб на умовах та в порядку, передбачених п. 2 ст. 17, ст.ст. 35, 36, 37, ст. 91, п. 2 та п. 3 ст. 102 Регламенту.

Вони беруть участь у справах, у яких вони є частиною судової присутності, на основі повної рівності з іншими суддями

Судді ad hoc мають бути старшими від членів Суду, а їхнє старшинство визначатиметься за віком [83].

Протягом 2019–2020 рр. держави-учасниці залучали суддів ad hoc 28 разів, при цьому 15 осіб були залучені на посаду таких суддів (одна і та ж особа може засідати як суддя ad hoc одночасно у кількох справах).

У справах, щодо яких було видано остаточний наказ протягом періоду, охопленого цією доповіддю, або у справах, які були включені до списку справ Суду до 31 липня 2020 року, наступними особами засідали ad hoc судді:

1) Справа про озброєння діяльність на території Конго (Демократична Республіка Конго проти Уганди)» – пан Ів Доде, обраний Демократичною Республікою Конго;

2) Випадок «Розмежування континентального шельфу між Нікарагуа

та Колумбією за 200 морських миль від узбережжя Нікарагуа (Нікарагуа проти Колумбії)» – пан Леонід Скотніков, обраний Нікарагуа, та пан Чарльз Брауер, обраний Колумбією;

3) Справа про ствердженні порушення суверенних прав та морських територій у Карибському басейні (Нікарагуа проти Колумбії) – паном Івом Доде, обраним Нікарагуа, та паном Дональдом Макреєм, обраним Колумбією;

4) Розмежування морських просторів в Індійському океані (Сомалі проти Кенії) – пан Гілберт Гійом, обраний Кенією;

5) Справа про стан і використання води Сілала (Чилі проти Болівії) – пан Бруно Зімма, обраний Чилі, та пан Ів Доде, обраний багатонаціональною державою Болівія;

6) «Імунітет та кримінальне провадження (Екваторіальна Гвінея проти Франції)» – пан Джеймс Катека, обраний Екваторіальною Гвінеєю;

7) Справа «Деякі іранські активи (Ісламська Республіка Іран проти Сполучених Штатів Америки)» – пан Джамшид Момтаз, обраний Ісламською Республікою Іран, та пан Чарльз Брауер, обраний Сполученими Штатами;

8) Справа «Застосування Міжнародної конвенції про боротьбу з фінансуванням тероризму та Міжнародної конвенції про ліквідацію всіх форм расової дискримінації (Україна проти Російської Федерації)» – пан Фаусто Покар, обраний Україною, та пан Леонід Скотніков, обраний Російською Федерацією;

9) Справа про арбітражне рішення від 3 жовтня 1899 року (Гайана проти Венесуели), пані Хіларі Чарльзуорт, обрана Гаяною;

10) Справа «Застосування Міжнародної конвенції про ліквідацію всіх форм расової дискримінації (Катар проти Об'єднаних Арабських Еміратів)» – пан Ів Доде, обраний Катаром, та пан Жан – П'єр Кот, обраний Об'єднані Арабські Емірати;

11) Справа «Оскарження юрисдикції Ради ІКАО згідно зі статтею 84 Конвенції про міжнародну цивільну авіацію (Бахрейн, Єгипет, Об'єднані Арабські Емірати та Саудівська Аравія проти Катару)», спочатку паном Набілом аль – Арабі, та з 06 листопада 2019 року його відставка) пан Франклін Берман, спільно обраний Бахрейном, Єгиптом, Об'єднаними Арабськими Еміратами та Саудівською Аравією, та пан Ів Доде, обраний Катаром;

12) Справа «Оскарження юрисдикції Ради ІКАО згідно з розділом 2 ст. II Угоди про транзит міжнародними авіалініями 1944 року (Бахрейн, Єгипет та Об'єднані Арабські Емірати проти Катару)» – спочатку пан Набіл аль – Арабі, а з 06 листопада 2019 року (після його відставки) пана Франкліна Бермана, спільно обраного Бахрейном, Єгиптом та Об'єднаними Арабськими Еміратами, та пана Іва Доде, обраного Катаром;

13) Справа про ствердженні порушення Договору про дружбу, економічні відносини та консульські права 1955 року (Ісламська Республіка Іран проти Сполучених Штатів Америки) – пан Джамшид Момтаз, обраний Ісламською Республікою Іран, та пан Чарльз Брауер, обраний США;

14) перенесення Посольства Сполучених Штатів до Єрусалиму (Палестина проти Сполучених Штатів Америки) паном Гілбертом Гійомом, обраним Державою Палестина;

15) Справа про територіальну, острівну та морську претензію Гватемали (Гватемала проти Белізу) – пан Філіп Куврер, обраний Гватемалою;

16) Справа про Конвенцію про запобігання та покарання злочину геноциду (Гамбія проти М'янми), пані Наванетхем Піллі, обраної Гамбією, та пана Клауса Кресса, обраного М'янмою [82].

Стаття 9 Регламенту також передбачає залучення асесорів у судовий процес. Так, суд може за власною ініціативою або на прохання сторони,

представленої до закінчення письмового провадження, прийняти рішення про включення до свого складу для вирішення спірної справи або у зв'язку з проханням про надання консультативного висновку засідателі без права голосу.

Якщо Суд вирішить це, Голова збирає всю інформацію, що стосується відбору оцінювачів.

Оцінювачі призначаються таємним голосуванням простою більшістю суддів Суду у цій справі.

Ті самі повноваження належать палатам, передбаченим ст.ст. 26 та 29 Статуту, та їхнім головам, і вони реалізуються однаково.

Перед тим як приступити до виконання своїх обов'язків, оцінювачі складають присягу у відкритому судовому засіданні [83].

Відповідно до статті 19 Статуту, члени Суду користуються дипломатичними привілеями та імунітетами під час виконання своїх судових обов'язків.

Місцезнаходження суду – Гаага, це, однак, не заважає Суду засідати та виконувати свої функції в іншому місці, коли Суд вважатиме це за необхідне (Статут, ст. 22, п. 1; Регламент, ст. 55). Проте на сьогоднішній день Суд ніколи не засідав за межами Гааги [82]. Суд займає приміщення в Гаазькому палаці миру. Угода від 21 лютого 1946 р. між Організацією Об'єднаних Націй та Фондом Карнегі, яка керує Палацом Миру, визначає умови, за яких Суд використовує ці приміщення, та передбачає, що Організація сплачує щорічний внесок у Фонд. Сума цього внеску була збільшена на підставі додаткових угод, затверджених Генеральною Асамблеєю у 1951, 1958, 1997 та 2006 рр., та наступних поправок.

Висновки до розділу 2

При з'ясуванні правовий статус та основні принципи діяльності Міжнародного суду ООН, встановлено, що основні принципи незалежності суду прийняті Сьомим Конгресом Організації Об'єднаних Націй з питань запобігання злочинності та поведження з правопорушниками, що проходив у Мілані з 26 серпня по 6 вересня 1985 року, та схвалений резолюцією 40/32 Генеральної Асамблеї ООН від 29 листопада 1985 року.

Міжнародний Суд складається з п'ятнадцяти осіб, які утворюють колегію незалежних суддів, обраних незалежно від їх громадянства з числа осіб високих моральних якостей, що задовольняють вимогам, які висувуються в їх країнах для призначення на вищі судові посади, або які є юристами з визнаним авторитетом в галузі міжнародного права (ст.ст. 2 і 3 Статуту). Кандидати в члени Суду висувуються в кожній державі так званими «національними групами», що складаються з членів Постійної палати третейського суду. Якщо та чи інша держава не бере участі в Палаті, то вона утворює національну групу спеціально для висунення кандидатів в члени Міжнародного Суду. Члени Суду обираються Генеральною Асамблеєю і Радою Безпеки з числа осіб, внесених до списку за пропозицією національних груп Постійної палати третейського суду.

Суд обирає Голову та Віце-голову на три роки з правом їх переобрання. Вибори проводяться таємним голосуванням на основі принципу абсолютної більшості. Якщо Голова є громадянином держави-сторони у справі, яка розглядається судом, він поступається головування. Те ж правило застосовується як до віце-голови, так і до того з членів суду, який буде покликаний здійснювати функції голови.

Суд абсолютною більшістю голосів, таємним голосуванням обирає свого секретаря на семирічний термін з правом переобрання. У такому ж порядку обирається заступник секретаря. Функції секретаря суду вельми обширні і докладно визначені в Статуті та Регламенті Суду.

Крім п'ятнадцяти членів Суду, при розгляді окремих справ можуть брати участь так звані судді *ad hoc* (такі арбітражі, які створюються кожен раз для рішення одного або кількох спірних питань з конкретній справі), то є судді, які обираються відповідно до статті 31 Статуту за вибором держави-сторони в суперечці, якщо воно не представлено в судовому присутності. У разі якщо у складі судової при сутності знаходиться суддя, що складається у громадянстві одного боку, будь-яка інша сторона може обрати для участі в засіданні в якості судді «*ad hoc*» заданій справі особа за своїм вибором. Судді «*ad hoc*» не є постійними членами Суду і беруть участь у засіданні лише у конкретних справах для розгляду, яких вони призначені. Судді «*ad hoc*» беруть участь в розгляді справи на рівних правах з іншими членами Суду.

РОЗДІЛ 3

ПРОЦЕДУРА ВИЗНАННЯ ДЕРЖАВОЮ ЮРИСДИКЦІЇ МІЖНАРОДНОГО СУДУ ООН

3.1 Юридична сила та обов'язковість рішення Міжнародного суду ООН

Суд є єдиним міжнародним судом загальної юрисдикції. Ця юрисдикція є подвійною: Суд розглядає спірні справи та видає консультативні висновки.

Юрисдикція у спірних справах: Суд має вирішувати спори, передані йому державами за їх власною волею, у здійсненні свого суверенітету.

У зв'язку з цим слід зазначити, що станом на 31 липня 2020 року 193 держави були учасниками Статуту Суду ЄС і тому мали до нього доступ. 04 липня 2018 року Держава Палестина, у свою чергу, подала заяву до Секретаріату Суду наступне:

«Держава Палестина цим заявляє, що відтепер визнає юрисдикцію Міжнародного Суду у вирішенні всіх спорів, які можуть виникнути або виникли і охоплюються статтею I Факультативного протоколу про примусове врегулювання спорів до Віденської дипломатичної конвенції відносин (1961 р.), до якого держава Палестина приєдналася 22 березня 2018 року».

Наразі 74 держави – учасниці Статуту зробили декларації (деякі із застереженнями) про визнання юрисдикції Суду обов'язковою відповідно до п.п. 2 та 5 ст. 36 Статуту. Це такі країни: Австралія, Австрія, Барбадос, Бельгія, Болгарія, Ботсвана, Угорщина, Гаїті, Гамбія, Гвінея, Гвінея-Бісау, Німеччина, Гондурас, Греція, Грузія, Данія, Демократична Республіка Конго, Джибуті, Домініка, Домініканська Республіка Єгипту, Індії, Ірландії, Іспанії, Італії, Камбоджі, Камеруну, Канади, Кенії, Кіпру, Коста-Ріки, Кот-д'Івуару, Латвії, Лесото, Ліберії, Литви, Ліхтенштейну, Люксембургу, Маврикія, Мадагаскару, Малаві, Мальти, Маршаллових островів, Мексика, Нігерія, Нідерланди, Нікарагуа, Нова Зеландія, Норвегія, Пакистан, Панама, Парагвай, Перу, Польща, Португалія, Румунія, Сенегал, Словаччина, Сполучене Королівство Великобританії та Північної Ірландії, Сомалі, Судан, Сурінам, Тимор-Лешті, Того, Уганда, Уругвай, Філіппіни, Фінляндія, Швейцарія, Швеція, Екваторіальна Гвінея, Есватіні, Естонія та Японія. Тексти декларацій, депонованих Генеральним секретарем вищезгаданими державами, розміщуються для ознайомлення на веб-сайті Суду, у розділі «Юрисдикція».

Крім того, понад 300 двосторонніх чи багатосторонніх договорів або конвенцій надають Суду юрисдикцію *ratione materiae* у вирішенні різних міждержавних спорів. Репрезентативний перелік цих договорів та конвенцій також міститься у розділі юрисдикції на веб-сайті Суду.

Юрисдикція Суду у разі конкретного спору також може ґрунтуватися на спеціальній угоді, укладеній між зацікавленими державами. Нарешті, п.

5 ст. 38 Регламенту Суду передбачає, що при передачі спору до Суду держава може обґрунтувати юрисдикцію спору згодою держави, проти якої зроблено таку заяву, і яку ще не було подано, дано або вказано. Якщо друга держава дає свою згоду, юрисдикція Суду встановлюється, і нова справа реєструється у його переліку справ з дати такої згоди (ця ситуація називається *forum prorogatum*).

Юрисдикція з консультативних питань: Суд може також видавати консультативні висновки. Поряд із Генеральною Асамблеєю та Радою Безпеки, які наділені повноваженнями вимагати консультативних висновків Суду «з будь-яких юридичних питань» (Статут, ст. 96, п. 1), Суд зараз консультує з «юридичних питань, що виникають у межах їх повноваження» (так само, п. 2), ще три органи ООН мають право запитувати: економічну і соціальну раду, Рада з Опіки і Міжсесійний комітет Асамблеї – і такі організації:

- Міжнародна організація праці;
- Продовольча і сільськогосподарська організація Об'єднаних Націй;
- Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури;
- Міжнародна організація цивільної авіації (ІКАО);
- Всесвітня організація охорони здоров'я;
- Група Світового банку;
- Міжнародна фінансова корпорація;
- Міжнародна асоціація розвитку;
- Міжнародний валютний фонд;
- Міжнародний союз електрозв'язку;
- Всесвітня метеорологічна організація;
- Міжнародна морська організація;
- Всесвітня організація інтелектуальної власності;
- Міжнародний фонд сільськогосподарського розвитку;
- Організація Об'єднаних Націй з промислового розвитку;

– Міжнародне агентство з атомної енергії [82].

Поняття відповідальності держави за порушення міжнародного права було загально визнаним задовго до Нюрнберзького процесу [84, с. 369]. Сфера відповідальності держав за міжнародно-протиправні дії регулюється міжнародним звичаєвим правом. На сьогодні Комісія міжнародного права зробила дві спроби її кодифікації відповідно у 1996 та 2001 роках.

Таким чином, міжнародно-правова відповідальність держав виникає за міжнародно-протиправні дії держав, які є порушенням міжнародних зобов'язань держави, які можна віднести до неї відповідно до міжнародного права [85, с. 32–34]. Порушення міжнародних зобов'язань можуть мати різний характер. Цей факт був відображений у перших проєктах статей про відповідальність держав 1996 р., які передбачали відмінність між двома формами порушення державних зобов'язань: «міжнародними злочинами» та «міжнародними деліктами» [86, с. 105–106]. «Міжнародні злочини», згідно з проєктом, полягали у «порушенні державою міжнародного зобов'язання, настільки необхідного для захисту основних інтересів міжнародного співтовариства, що їх порушення визнається цією спільнотою в цілому як злочин», «міжнародні правопорушення» включали інші міжнародно – протиправні дії, які не підпадали під категорію «міжнародні злочини» [86, с. 105]. Вважається, що наведене вище визначення «злочинів» держав містило непряме посилання на правила *jus cogens* у значенні, наведеному у статті 53 Віденської конвенції про право міжнародних договорів 1969 р. [87; 88, с. 18].

Таким чином, у другому Проєкті статей про відповідальність держав за дії, вчинені на міжнародному рівні, прийняті у 2001 році, більше не проводиться різниця між «злочинами» та «деліктами», натомість передбачається особлива категорія «серйозних порушень зобов'язань за імперативними нормами загального міжнародного права» [85, с. 112]. Порушення, які відносяться до цієї категорії, визначаються двома

критеріями: перший стосується характеру порушених зобов'язань, які повинні впливати з обов'язкових норм міжнародного права, другий – інтенсивність порушень, а значить, такі порушення мають бути серйозними [85, с. 112]. Цього разу Комісія не наводила у статтях приклади міжнародно-протиправних дій, які підпадають під заборону *jus cogens*, але у коментарях до відповідної статті зазначила, що заборона геноциду, безперечно, посилається на імперативні норми [85, с. 112]. Водночас недостатньо, щоб порушення просто стосувалися зобов'язань відповідно до обов'язкових норм. Другим необхідним, фактичним, критерієм, як зазначалося, є їх серйозний (авторський) характер, який полягає у масштабній та систематичній нездатності держави виконувати свої зобов'язання [85, с. 112–113].

Міжнародно-правова відповідальність держав виявляється у формі юридичних наслідків або зобов'язань, які автоматично виникають, коли держава вчиняє міжнародно-протиправний акт [85, с. 87]. До основних наслідків, передбачених ст.ст. 30 та 31 Проекту статей 2001 р., належать: припинення протиправної поведінки, гарантії не повторення такої поведінки та повне відшкодування [85, с. 88–91]. У разі «серйозних порушень зобов'язань згідно з обов'язковими нормами загального міжнародного права» існують додаткові «особливі наслідки», які включають: обов'язок усіх держав співпрацювати для припинення цих порушень, а також зобов'язання не визнавати відповідну ситуацію правовою та не надавати допомоги в її утриманні [85, с. 113–114].

Крім того, виходячи з того факту, що відповідні імперативні норми, або норми *jus cogens*, лежать в основі обов'язків *erga omnes* [89, с. 151], тобто «зобов'язання держави перед міжнародним співтовариством в цілому, внаслідок чого всі держави мають юридичний інтерес у їх захисті» [90], згідно зі статтею 48 Проекту статей, усі держави, які є членами міжнародного співтовариства, а не лише ті, на кого безпосередньо

впливають відповідні правопорушення, можуть притягнути державу – порушника до відповідальності за серйозність цих норм [85, с. 126]. Тобто ще одним практичним наслідком таких порушень, окрім «особливих наслідків», є розширення кола потенційних «держав-позивачів». Загалом, термін «посилена відповідальність держави» використовується в зарубіжній юридичній літературі для позначення особливого режиму відповідальності держав за серйозні порушення зобов'язань за *jus cogens*, який у міжнародному праві досі перебуває на стадії становлення [88, с. 17–18; 84, с. 353].

Слід зазначити, що критерій розмежування так званих первинних норм, тобто зобов'язань держав, і вторинних, тобто наслідків невиконання зобов'язань, встановлених первинними нормами, які лягли в основу обох проєктів статей 1996 та 2001 рр., дозволили їх розробникам зосередитися виключно на питаннях відповідальності держав за порушення зобов'язань, минаючи визначення самих цих зобов'язань [88, с. 24; 91, с. 179]. Основні зобов'язання, у свою чергу, викладені в *erga omnes* і визначені в спеціалізованих конвенціях, включаючи також звичаєве міжнародне право.

Описаний вище режим відповідальності держав починає діяти автоматично у разі вчинення державою міжнародного протиправного діяння. Однак, якщо держава відмовляється її реалізувати, відповідні заходи можуть бути застосовані за допомогою різних механізмів реалізації – судових, дипломатичних, політичних тощо [92, с. 72–73].

Спеціальна угода або компроміс називається «привабливим для держав» способом узгодження з юрисдикцією Суду щодо існуючого спору [39, с. 726]. Зрештою, при такій передачі спору до Суду держава-відповідач не буде «застана зненацька» і часто не оскаржує юрисдикцію Суду у попередніх запереченнях [29, 34, с. 43]. Однак цей метод має деякі недоліки. Перш за все, як зазначають іноземні автори, на практиці спеціальні угоди використовуються державами переважно для вирішення

лише територіальних спорів [29; 40, с. 36]. З внутрішньополітичних причин держави можуть звернутися до Суду з територіальним спором, передача частини території іншій державі за рішенням Міжнародного суду не є настільки ризикованою мірою потенційної критики уряду з боку опозиції, як результат переговорів. Наприклад, вітчизняні вчені звернули увагу на те, що у випадку із затокою Мейн (Канада проти США) через тиск з боку місцевого виборчого корпусу в постраждалих районах США та Канади переговори сторін були невдалими [93, с. 79; 94, с. 202]. Звернення до Суду через спеціальну угоду дозволило урядам держав, що сперечаються, не тільки врегулювати суперечку та розмежувати море, але й «не втратити обличчя» перед виборцями, показавши, що вони вжили необхідних заходів, але були змушені на виконання рішення Суду [96, с. 9].

Передача спору до Суду за спеціальною угодою є ефективною щодо розбіжностей, в яких обидві сторони мають реальний інтерес. Навіть у випадках, коли існують інші підстави для юрисдикції Суду, сторони іноді укладають спеціальну угоду, щоб спочатку зменшити змагальність. Такі угоди часто передбачають одночасне подання заяв до Суду (що, однак, не вітається самим Судом через складність тягаря доведення). Рішення Угорсько-Словацького суду щодо проєкту Габціково-Надмарош є прикладом того, як держави після тривалих двосторонніх переговорів та марної спроби звернутися до Суду в односторонньому порядку [50, с. 6] у липні 1993 року спільно оскаржили Суд досяг компромісу у квітні 1993 року [96].

Другим недоліком механізму передачі спору до Суду через спеціальні угоди є наявність певної невизначеності для держав, що сперечаються. Встановлена форма спеціального договору не передбачена. Однак у 2014 році був розроблений супровідний документ – «Посібник із визнання юрисдикції Міжнародного Суду ООН: типові положення та форми» [97].

У справі про делімітацію морського кордону між Катаром та Бахрейном та щодо територіальних питань. Суд визнав спеціальною угодою протокол, підписаний міністрами закордонних справ Бахрейну, Катару та Саудівської Аравії після переговорів, що суперечить твердженням Бахрейну, що документ був лише записом. У справі про континентальний шельф Егейського моря Суд відмовився визнати спеціальною угодою спільне комюніке глав урядів Греції та Туреччини, хоча зазначив, що «йому невідомо жодної норми міжнародного права щодо арбітражу або суду». Різні позиції Суду можна пояснити в контексті аналізу положень чинних документів та обставин їх складання. Таким чином, у суперечці між Катаром та Бахрейном Суд зазначив, що відповідний протокол стосувався консультацій між міністрами закордонних справ Бахрейну та Катару у присутності міністра закордонних справ Саудівської Аравії, у документі зазначено, що сторони «домовились», протокол підтверджує попередні зобов'язання, передбачає продовження доброго офісів короля Саудівської Аравії, розглянути обставини, за яких спір може бути переданий до суду, та вказати на необхідність відкликати скаргу, якщо під час судового розгляду буде досягнуто спору. На думку Суду, Протокол 1990 р. містить підтвердження попередніх зобов'язань.

Таким чином, Суд встановив, що протокол судового засідання не є лише простим протоколом слухання, а є, по суті, міжнародною угодою. Однак Суд не прийняв аргумент Бахрейну про те, що сторони не мають наміру укладати міжнародний договір шляхом підписання протоколу, оскільки відповідні внутрішні процедури не були дотримані.

Іншим недоліком спеціальних угод є те, що, хоча юрисдикція Суду не оспорюється у більшості випадків, не можна виключати розбіжності щодо того, які питання передаються до Суду. У справі «Катар проти Бахрейну» обидві сторони визнали наявність спору, і існувала принципова угода щодо

його судового врегулювання. Розбіжності між сторонами зводяться до того, чи є певні питання (наприклад, статус островів Гавар) частиною суперечки, а отже, чи слід передавати їх до суду. Суд «надав сторонам можливість забезпечити передачу всього спору до суду» під час судового розгляду. Взаємодіючи зі сторонами, Суд визначив межі своєї юрисдикції щодо всього спору і згодом виніс рішення по суті [94, с. 211]. У прикордонному спорі (Буркіна-Фасо / Нігерія) Суд заявив, що «коли спеціальна угода є єдиною підставою для юрисдикції, само собою зрозуміло, що будь-яка вимога сторони в її останніх поданнях до Суду може підпадати під її юрисдикцію, якщо вона залишається в межах, визначених положеннями спеціальної угоди. Зрозуміло, що відповідно до п. 6 ст. 36 Статуту у разі спору питання юрисдикції вирішується Судом. Таким чином, предмет спору є ключовим елементом у визначенні юрисдикції судового органу, який розглядає спір. Позначення предмета спору створює найбільші труднощі при укладанні спеціальної угоди. Іноді вони намагаються уникнути їх, укладаючи так звану рамкову угоду. Таким чином, у суперечці про прикордонний наземний та морський кордон («Сальвадор проти Гондурас») [98], хоча сторони змогли укласти спеціальну угоду про передачу спору до Суду, його тлумачення було оскаржене протягом більшої частини процесу, сторони не змогли навіть здійснити узгоджений переклад іспанського тексту спеціальної угоди однією з мов Суду (англійською чи французькою). За таких обставин рамкова угода вважається доцільною [99].

До Суду надходить все більше скарг, поданих відповідно до положень міжнародних договорів [29]. Водночас зазначається, що застосування такого методу визнання юрисдикції Суду пов'язане з низкою труднощів. По-перше, хоча існує багато міжнародних договорів, які визнають юрисдикцію Суду щодо спорів, більшість із них ніколи не використовувалися для притягнення Суду до відповідальності. Крім того,

багато з цих договорів були укладені кілька десятиліть тому, і, згідно з веб-сайтом Суду, такі положення про юрисдикцію не були включені до міжнародних договорів більше 12 років [34, с. 44; 100, с. 320]. Інші чотири договори: Конвенція про політичні права жінок, Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації, Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок та Конвенція проти катувань діють на вторинній основі, тобто після того, як сторони вичерпали інші засоби мирного врегулювання спору. Може існувати зворотна залежність між обсягом повноважень, наданих Суду відповідно до пункту юрисдикції міжнародного договору, та кількістю держав які стали його учасниками.

Таким чином, багатосторонні договори з широкою юрисдикцією Суду (особливо «у всіх юридичних спорах») не користуються особливою популярністю. Наприклад, Європейська конвенція про мирне вирішення спорів 1957 року (далі – Конвенція 1957 р.), розроблена в рамках Ради Європи, отримала лише 14 ратифікацій. Вищезгадана Конвенція була використана для передачі справ до Міжнародного суду. У Німеччині проти Італії (з Грецією) рішення якого часто цитується при розгляді юрисдикційних імунітетів держави [101, с. 42–43], заявник посилався на Конвенцію 1957 р. Суд постановив, що мав юрисдикцію щодо спору [102, с. 43].

В рамках Міжамериканського договору Організації американських держав про мирне вирішення спорів 1948 р. [103] (далі – Боготський пакт) ст. XXXI, який передбачає згоду держав на юрисдикцію Суду у всіх спорах, що виникають між ними, юридичного характеру. Текст цієї статті посилається на п. 2 ст. 36 Статуту Суду, тобто держави можуть розглядати ст. XXXI Боготського пакту як колективну заяву про визнання юрисдикції Суду щодо їх спорів. Водночас це положення можна кваліфікувати як юрисдикційну оговорку багатостороннього договору, Боготський пакт значиться на веб-сайті Суду як перелік таких міжнародних договорів, а не

в розділі, де перераховуються вимоги держав про визнання юрисдикції Суду [29].

Боготський пакт неодноразово використовувався для обґрунтування юрисдикції Суду. Першим таким провадженням був спір між Гондурасом та Нікарагуа щодо арбітражного рішення Короля 1906 р. сторони домовились у червні 1957 р. використовувати Пакт для передачі спору до суду. Згодом сторони досягли у Вашингтоні угоди про те, що Гондурас має звернутися до суду. Однак у своїй заяві до суду Гондурас не посилався на ст. XXXI Пакту, а також до Вашингтонської угоди та заяв обох держав, зроблених згідно з п. 2 ст. 36 Статуту Суду. У 1986 р. Нікарагуа на підставі ст. XXXI Пакту подав до Суду дві справи одночасно – проти Коста-Ріки та Гондурасу – щодо прикордонних та транскордонних збройних дій. Перш ніж Суд ухвалив своє рішення, Нікарагуа у 1987 році відкликала апеляційну скаргу проти Коста-Ріки з посиланням на угоду, підписану в Гватемалі того ж року президентами п'яти штатів Центральної Америки (угода Ескіпулас II). Щодо справи проти Гондурасу, то у 1988 році Суд визнав свою юрисдикцію щодо спору за Боготським пактом, відхиливши ряд попередніх заперечень, висунутих Гондурасом. Стаття XXXI Пакту була використана Нікарагуа для обґрунтування юрисдикції Суду у територіальному та морському спорі з Колумбією. У своєму рішенні від грудня 2007 року Суд погодився з попередніми запереченнями Колумбії щодо частини спору щодо суверенітету над архіпелагом Сан-Андрес, але визнав, що він має юрисдикцію відповідно до ст. XXXI Пакту для вирішення інших питань. Суд також не погодився з аргументом Колумбії про те, що якщо заявник використав дві підстави для юрисдикції Суду, твердження держав, що сперечаються, за системою необов'язкових пунктів. Однак Суд зазначив, що різноманітність угод, що передбачають юрисдикцію Суду, свідчить про те, що сторони мали намір надати «додатковий» доступ до Суду. Через тиждень після того, як Суд ухвалив

рішення по суті спору у 2012 році. Колумбія вирішила вийти з Боготського пакту всупереч позиції Суду [104, с. 391].

Нарешті, у справі про зобов'язання вести переговори про доступ до Тихого океану (Болівія проти Чилі), Суд визнав свою юрисдикцію щодо спору за ст. XXXI Боготського пакту. Наука також визначає проблему непередбачуваності (насамперед для держави – відповідача) використання юрисдикційних пунктів, передбачених міжнародними договорами. Враховуючи обмежений «пул» міжнародних договорів з такими положеннями, держави, які бажають відстоювати свої інтереси через Суд, вважають корисним те, що такі положення у договорах часто сформулюються «в загальних рисах» [34, с.42].

3.2 Особливості процедури вирішення спорів між державами за допомогою Міжнародного Суду

Для того, щоб бути стороною у спорі перед Судом, держави повинні мати доступ та визнання юрисдикції Суду:

– доступ до Суду надається всім державам – учасникам Статуту Суду [29]. Усі члени Організації Об'єднаних Націй автоматично стають сторонами Статуту Суду [29]. За певних умов держава, яка не є членом Організації Об'єднаних Націй, може стати стороною Статуту Суду [29]. У виняткових випадках Суд також може бути відкритий для держав, які не є сторонами Статуту Суду [29], умови, за яких Суд відкритий для поводження з державами, які не є сторонами Статуту Суду, як визначено Радою Безпеки у її резолюції № 9 (1946) від 15 жовтня 1946 року;

– юрисдикція Суду ґрунтується на згоді держав, до яких надається доступ. У кожному конкретному випадку Суд має юрисдикцію, якщо сторони домовились вирішити спір у суді. Така згода може бути виражена в односторонніх деклараціях (також званих «факультативними умовами»),

у договорах або через спеціальні угоди.

Процедура Суду: передача справи до Суду означає, що справу розглядатиме незалежний, професійний та неупереджений судовий орган, який прийматиме рішення на основі об'єктивних правових критеріїв. Суд зважає наявні у нього докази, правові аргументи, висунуті сторонами, та відповідні норми та принципи міжнародного права, щоб прийняти обґрунтоване та справедливе рішення. Процес розгляду справи в Суді включає письмову та усну частини. Усі сторони мають рівні можливості представити свої аргументи та факти щодо юрисдикції Суду та прийнятності по суті справи. Під час судового розгляду або навіть під час його відкриття сторона може попросити Суд ухвалити тимчасові заходи, щоб запобігти неминучій та непоправній шкоді правам, що є предметом спору, до того, як у Суду буде можливість винести рішення по суті. Такий механізм дозволяє Суду діяти швидко та ефективно, якщо обставини вимагають від нього поваги до відповідних прав сторін. Якщо провадження не було припинено, воно припиняється за рішенням Суду. Рішення, винесені Судом, є обов'язковими для сторін, є остаточними та оскарженню не підлягають. Кожна сторона зобов'язана виконувати рішення суду. У разі, якщо одна зі сторін не виконує рішення, Статут Організації Об'єднаних Націй передбачає можливість звернення до Ради Безпеки [29]. Рішення Суду, винесені Верховним суддею ООН, сприймаються дуже серйозно. Загалом держави докладають усіх зусиль для їх реалізації. На практику Суду широко посилаються не тільки в інших міжнародних судах та трибуналах, але й у національних судах. Комісія міжнародного права спирається на прецедентну практику Суду у своїй роботі щодо сприяння поступовому розвитку міжнародного права та його кодифікації. Юристи та дослідники міжнародного права також посилаються на практику Суду у своїй повсякденній роботі. Таке визнання практики Суду дає Суду позитивний імпульс для забезпечення дотримання

його рішень

Докази у міжнародних судових процесах здійснюються за участю міжнародної судової установи та під її контролем діяльність сторін у спорі щодо встановлення наявності чи відсутності обставин, що виправдовують їх претензії та заперечення, та інших обставин, що мають значення для вирішення спору за міжнародним правом. Ця діяльність здійснюється на основі принципів рівності сторін та змагальності, які, серед іншого, включають обов'язок доводити вищезазначені обставини. Принцип рівності сторін впливає з державного суверенітету, який слід розуміти як суверенітет на його території та незалежність у міжнародних відносинах. Ця властивість визначає характер прав та обов'язків держав як суб'єктів міжнародного права. Відповідно до ст. 35 Статуту Міжнародного Суду, він відкритий для держав, які є сторонами цієї Хартії. Умови, за яких Суд відкритий для інших держав, визначаються Радою Безпеки Організації Об'єднаних Націй відповідно до спеціальних положень, що містяться у чинних договорах, ці умови жодним чином не можуть поставити сторони спору в нерівне становище перед Судом [105].

Оскільки витoki територіальних суперечок часто сягають глибокої давнини, існує потреба встановити факти здійснення територіального суверенітету відповідно до тогочасних правил. Мирний характер означає лише те, що ефективна окупація не повинна бути узурпацією прав іншої держави, інакше мова може йти лише про придбання території на основі строку володіння. При вирішенні територіальних спорів виникає необхідність дати правову оцінку фактам, що мали місце у далекому минулому. Часто проходять століття від найдавніших витоків суперечки, які враховуються, до моменту її розгляду. Отже, взаємини держав загалом і з територіальних питань зокрема, у XV ст. слід розглядати у світлі відповідного закону. Тому правомірність набуття території у XV ст. слід оцінювати за законом цього століття. І як наслідок, засоби доказування

повинні (можуть) відповідати особливостям розглядуваного періоду суспільства. Цілком можливо, що це право у багатьох випадках здається нелюдським і несправедливим, а докази на сьогоднішній день є неприйнятними, але іншого права не було, і можливість отримати інші докази зі зрозумілих причин втрачається. Це принцип міжчасного права, який у судовій практиці був сформульований суддею М. Хубером у рішенні на острові Пальмас таким чином: «Юридичний факт має оцінюватись у світлі сучасного права, а не чинного на момент суперечки» [106]. 23 травня 2008 року Міжнародний суд ухвалив рішення у справі про суверенітет над дорогами Педро Бранко / Пулау-Бату, Середні Скелі та Південний Леджено (Малайзія / Сінгапур) [107, с. 59–63], у якому він зазначив, що будь-яка передача суверенітету може бути здійснена лише шляхом угоди між двома зацікавленими державами. Суверенітет над територією за певних обставин може бути переданий внаслідок того, що держава-власник не реагувала на прояви територіального суверенітету іншою державою. Відсутність реакції може означати мовчазну згоду [109]. Суд вважає, що дії Сінгапуру, такі як розслідування затонулих кораблів у територіальних водах острова та дозволи, видані малайським чиновникам на дослідження акваторії острова, слід розглядати як проведення титру суверену. Суд базує свій висновок на поведінці Сінгапуру та його попередників *titre de souverain* у поєднанні з поведінкою Малайзії та її попередників, включаючи відсутність реакції з їх боку [109, с. 105]. Очевидно, що утримання території, набутої будь-яким способом у минулому проти волі її населення, суперечило б сучасному принципу самовизначення народів. Зовсім інше питання – як довести той факт, що утримання території відбувалося проти волі її населення. Очевидно, про це буде свідчити збройний опір такому затриманню. Будуть надзвичайно важливі історичні документи, хроніки, можливо, навіть культурна спадщина народу, що підтверджує, що боротьба, що мала місце у далекому

минулому, характеризується тим, що вона була: 1) популярною (а не спробами окремих претендентів на захопити владу над певною територією або просто дрібні заворушення, викликані незадоволенням влади); 2) через неприйняття окупантом незаконного утримання певної території та не мало, наприклад, економічного характеру Р. Дженнінгс зазначає: важливе правило полягає в тому, що дійсність акта має визначатися законом часу, коли він був виданий, а не коли був поданий позов [110, с. 28]. Однак у разі значної позовної давності для таких дій може знадобитися доведення обставин, пов'язаних з їх настанням, діями, скасуванням тощо, що ускладнить оцінку доказів. Під засобами доказування слід розуміти методи отримання фактичних даних, передбачені міжнародним договором про заснування міжнародного суду або прийнятими ним у його компетенції процесуальними правилами, які є важливими для вирішення спору. До них належать пояснення представників, адвокатів та адвокатів сторін, показання свідків, письмові та речові докази, висновки та свідчення експертів, результати розслідування, проведеного судом (ст. 67 Регламенту Суду). Серед багатьох засобів доказування, що використовуються при вирішенні територіальних спорів, основне місце посідають положення угод про спірну територію, її розмежування.

Докази у міжнародних судових процесах здійснюються за участю міжнародної судової установи та під її контролем діяльність сторін у спорі щодо встановлення наявності чи відсутності обставин, що виправдовують їх претензії та заперечення, та інших обставин, що мають значення для вирішення спору за міжнародне право. Під засобами доказування слід розуміти методи отримання фактичних даних, які мають значення для вирішення спору, передбачені міжнародним договором про заснування міжнародного суду, або процедурними правилами, прийнятими ним у межах його компетенції. Серед способів набуття території є два: ефективна окупація та набуття давності, які ґрунтуються на одному принципі

ефективного здійснення державного суверенітету, доведене існування якого часто є підставою для вирішення спору. За результатами провадження на острові Пальмас, Східній Гренландії, острові Кліппертон, островах Менк'є та Еріхос у міжнародній юриспруденції склалися основні критерії доведення ефективної окупації: 1) мирний характер окупації; 2) практична реалізація суверенних дій; 3) здійснення суверенних дій у межах, відповідних територіальному суверенітету; 4) безперервність таких дій.

Роль Міжнародного суду ООН у вирішенні міждержавних спорів та підтриманні міжнародного правопорядку є досить значною. Серед основних досягнень Міжнародного Суду є те, що він безпосередньо вплинув на формування основних положень міжнародного морського права в їх сучасному розумінні, що відображено в Конвенції. Йому приписують формування основ міжнародного права для розмежування континентального шельфу та розмежування морських просторів. Міжнародний Суд, застосовуючи норми міжнародного права до конкретних обставин при розгляді спорів між державами, максимально розвиває, поглиблює та конкретизує їх зміст.

Провадження у Міжнародному Суді ООН є досить ефективним і дозволяє йому виконувати завдання, поставлені світовим співтовариством. Основним міжнародно-правовим документом, що регулює міждержавні відносини у сфері міжнародного морського права, є Конвенція ООН 1982 року з морського права [111].

За загальним правилом, держава-учасниця, яка є стороною спору, на яку не поширюється чинна заява, вважається такою, що погодилася на арбітраж відповідно до Додатку VII (пункт 3 статті 287 Конвенції). Якщо сторони у спорі не прийняли однакоvu процедуру врегулювання спору, вона може бути подана лише до арбітражу відповідно до Додатку VII, якщо сторони не домовляться про інше (частина 5 статті 287 Конвенції).

Держава-учасниця має право обрати один або кілька із зазначених вище засобів шляхом письмової заяви, письмової декларації відповідно до ст. 287 Конвенції та передати Генеральному секретарю Організації Об'єднаних Націй.

Міжнародний трибунал з морського права – це спеціальний судовий орган, який покликаний розглядати міжнародні спори у сфері дослідження та використання Світового океану в інтересах не тільки окремих держав – учасниць Статуту, а й світу спільноти. Джерелом правового регулювання функціонування Трибуналу є його Статут [112] (Додаток № 6 до Конвенції ООН з морського права). Наразі 174 держави – учасниці Статуту та Конвенції [113, 114]. На відміну від Міжнародного суду ООН, який є одним з основних органів ООН, Трибунал діє як незалежна міжнародна організація. Відповідно до Резолюції Генеральної Асамблеї ООН 51/204 від 17 грудня 1996 рр та ст. 3 Угоди про співробітництво йому надано статус спостерігача. Трибунал виступає як самостійний суб'єкт міжнародного права.

Верховенство права у Світовому океані залежить не тільки від результатів роботи Трибуналу, але і від результатів його відносин із системою ООН та Міжнародним Судом ООН [115, с. 6]. Таким чином, в результаті аналізу діяльності Міжнародного Суду та Міжнародного трибуналу з морського права можна зробити висновок, що судова процедура, яка проводиться цими судами, є ефективним засобом мирного врегулювання морських суперечок. Ці судові органи в ході своєї діяльності займаються застосуванням, тлумаченням та розробкою існуючих норм міжнародного морського права, основним джерелом яких є Конвенція ООН 1982 року.

Практика Міжнародного Суду при вирішенні міжнародних територіальних спорів свідчить про наявність певних тенденцій у підходах Суду до спорів такого характеру. Існує кілька категорій аргументів, які

Міжнародний Суд вважає за краще вирішувати міжнародні територіальні спори. Зокрема, це включає аргументи, засновані на контрактних правилах, концепції *uti possidetis* та ефективного контролю. Кожна з цих категорій аргументів послужила підставою для вирішення ряду справ, переданих Раді Безпеки ООН.

Укладення міжнародних угод про визначення міжнародних кордонів є досить поширеним явищем і діє як ефективний засіб гарантування територіальної цілісності та недоторканності кордонів. Практика Постійної палати міжнародного правосуддя та Міжнародного суду, а також однакова думка провідних міжнародних юристів показує, що визнання державами кордонів має покласти край будь-якому територіальному супереччю та гарантувати стабільність кордону в майбутньому [116, с. 34]. Одним з перших територіальних спорів перед Міжнародним Судом була справа про суверенітет над певними прикордонними територіями між Бельгією та Нідерландами. Суд у своєму рішенні спирався на положення Конвенції про кордон від 08 серпня 1843 р. слід зазначити, що Бельгія ніколи не відмовлялася від свого суверенітету над цими територіями. Беручи до уваги, що між сторонами було досягнуто згоди щодо визначення статусу спірних територій, Суд відхилив позови Нідерландів на підставі ефективного контролю. Королівство Нідерландів відстоювало позицію, що на основі тривалого здійснення суверенітету над спірними районами воно набуло права встановити над ними постійний суверенітет. Суд встановив, що включення цих сайтів на територію Нідерландів було незаконним, а контроль, здійснений Нідерландами щодо цих сайтів, не є достатньою підставою для припинення зобов'язань за Конвенцією 1843 р. [117, с. 227].

Межі, встановлені згідно з Договором про дружбу та добросусідство, незважаючи на його тимчасовий характер (стаття 11 передбачає, що договір укладається строком на 20 років), є постійними. Суд підкреслив, що визначення лінії кордону слід розглядати як факт, який не залежить

далі від договору, в якому воно було закріплено.

Щодо сухопутного та морського кордону між Камеруном та Нігерією, Суд підтвердив, що при вирішенні міжнародних територіальних спорів насамперед слід враховувати норми міжнародних угод [118, с. 353].

Сутність доктрини *uti possidetis juris* полягає в тому, що новоутворені незалежні держави успадковують межі, встановлені колоніальною владою. Ця концепція виникла і була вперше застосована в Латинській Америці. Саме цей континент вперше став свідком процесу деколонізації, внаслідок чого на території, яка раніше належала до одного державного метрополію, було багато суверенних незалежних держав. Однак цей принцип не є особливим правилом, яке застосовується лише в межах певної системи міжнародного права. Вона має на меті гарантувати незалежність і стабільність нових держав, а також запобігти війнам за спірні кордони. Особливе значення має вчення *uti possidetis juris* в Латинській Америці. Так, рішення Міжнародного суду щодо територіального спору між Сальвадором та Гондурасом було прийнято, зокрема, на основі доктрини *uti possidetis*. Головною метою застосування цього принципу було забезпечення поваги до кордонів, які існували на момент здобуття незалежності. Суперечка стосувалася сухопутного кордону, правового статусу островів і морів у затоці Фонсека. Сторони визнали, що основним принципом встановлення між ними міжнародних кордонів є *uti possidetis juris* [119, с. 8]. Цей принцип має особливе значення для африканського континенту і, зокрема, для сторін у цій суперечці. Застосування концепції *uti possidetis* на африканському континенті свідчить про виникнення принципу міжнародного звичаєвого права, географічно не обмеженого кордонами одного континенту. Таким чином, принцип *uti possidetis juris* є універсальним.

Вирішуючи міжнародні територіальні спори, Суд іноді бере до уваги факт ефективного контролю, тобто поведінку адміністративних органів, як

доказ ефективного здійснення територіальної юрисдикції над певною територією та населенням. Однак Суд вдається до доктрини ефективного контролю лише за відсутності чинних норм договірного права, а у випадку новостворених держав – неможливості застосування доктрини *uti possidetis*. У справі між Францією та Сполученим Королівством щодо суверенітету над островами Менке та Ейкріхос Міжнародний суд ухвалив рішення про те, що Сполучене Королівство історично здійснювало суверенну юрисдикцію та місцеве управління над островами. Зокрема, здійснення судової, податкової, митної та іншої юрисдикції свідчить про належність островів до Сполученого Королівства [120, с. 26]. Показовим є випадок між Індонезією та Малайзією щодо суверенітету над островами Лігітан та Сіпадан. Сторони висунули аргументи на основі контрактних норм, *uti possidetis* та концепції ефективного контролю. Суд проаналізував Конвенцію 1891 р. Між Сполученим Королівством та Нідерландами та виявив, що договір не вирішує питання островів. За відсутності договірного регулювання Суд прийняв рішення на основі аналізу «effectivités», тобто поведінки адміністративних органів як доказу здійснення територіальної юрисдикції. Суд зазначив, що ефективність Індонезії не мала законодавчого чи нормативного характеру. У той же час, указ, виданий Малайзією в 1917 р. «Про збереження черепах», який регулював комерційний вилов черепах, діяв принаймні до 1954 р. У 1933 р. було прийнято декрет, згідно з яким острови Лігітан і Сіпадан набув статусу заповідника птахів. Крім того, в 1962–1963 рр. Малайзія побудувала навігаційні маяки на островах. Суд зазначив, що дії Малайзії були різного характеру (адміністративні, законодавчі та квазісудові) і здійснювалися протягом значного періоду часу, а також зазначив, що Малайзія поширила свою територіальну юрисдикцію на острови. Суд постановив, що на основі ефективного контролю острови повинні бути передані Малайзії [121, с. 63].

Аналіз судової практики Міжнародного Суду дозволяє визначити різні категорії аргументів, які використовуються для встановлення належності території до держави. Найважливіші категорії аргументів – договірні правила, вчення *uti possidetis juris* та ефективний контроль. Судова форма вирішення територіальних спорів дозволяє визначити порядок застосування послідовності аналізу та юридичну вагу аргументів. У процесі врегулювання міжнародних територіальних спорів Суд враховує значну кількість факторів, насамперед юридичного характеру, і включає: придбання та освоєння території в минулому, тривалість володіння, мовчазне визнання території, плебісцит та інші. При вирішенні міжнародних територіальних спорів Міжнародний Суд ООН, насамперед, надає перевагу аргументам, заснованим на міжнародних договорах. За відсутності договірного регулювання на спірній території Суд наводить аргументи, засновані на концепції *uti possidetis*. Ця концепція є ключовою для вирішення територіальних суперечок між колишніми колоніальними державами. Поняття ефективного контролю застосовується лише за відсутності договірного регулювання та неможливості застосування концепції *uti possidetis*. Таким чином, Міжнародний суд є єдиним міжнародним судовим органом універсального характеру та ефективним механізмом вирішення міжнародних територіальних спорів, а також відіграє важливу роль у підтримці міжнародного миру та безпеки.

Висновки до розділу 3

Юрисдикція Міжнародного Суду ООН чітко визначена у його установчому акті – Статуті МС ООН. Так, до юрисдикції Суду належать всі справи, передані йому державами на основі Статуту МС ООН або іншого міжнародного договору. Визначено, що юрисдикція Суду є факультативною і потребує підтвердження у кожному окремому випадку сторонами спору. Держави можуть визнати юрисдикцію Суду

обов'язковою, зробивши відповідну заяву. Станом на 2019 р., 74 держави зробили такі заяви. Досить часто держави не бажають з тих чи інших причин визнавати юрисдикцію Суду. Вважаємо, що найважливіший виклик, що стоїть перед Міжнародним Судом ООН, пов'язаний саме із встановленням обов'язкової юрисдикції Суду, оскільки така юрисдикція є умовою здійснення судових повноважень.

При з'ясуванні особливостей процедури вирішення спорів між державами за допомогою Міжнародного Суду, встановлено, що передача справи до Суду означає, що справу розглядатиме незалежний, професійний та неупереджений судовий орган, який прийматиме рішення на основі об'єктивних правових критеріїв. Суд зважає наявні у нього докази, правові аргументи, висунуті сторонами, та відповідні норми та принципи міжнародного права, щоб прийняти обґрунтоване та справедливе рішення. Рішення, винесені Судом, є обов'язковими для сторін, є остаточними та оскарженню не підлягають. Кожна сторона зобов'язана виконувати рішення суду. У випадку, якщо будь-яка сторона у справі не виконає зобов'язання, покладеного на неї рішенням Суду, інша сторона може звернутися до Ради Безпеки, яка може, якщо визнає це за необхідне, зробити рекомендації або вирішити про вжиття заходів для виконання рішення (п. 2 ст. 94 Статуту ООН).

ВИСНОВКИ

1. При розгляді історії становлення Міжнародного Суду ООН встановлено, що відповідно до Статуту ООН, у 1945 р. було створено новий міжнародний судовий орган – Міжнародний Суд ООН, який відповідно до ст. 92 Статуту ООН є головним судовим органом ООН. Ідея створення Міжнародного суду ООН виникла в 1942 р., коли Держсекретар США та Державний секретар Великобританії заявили про намір створити міжнародний суд після Другої світової війни, з грудня 1939 р. Постійна палата міжнародного правосуддя під егідою Ліги Націй та той час вже не функціонувала. Його встановлення означало реалізацію норми п. 1 ст. 33 Статуту, де зазначено: «Сторони, які беруть участь у будь-якій суперечці, продовження якої могло б загрожувати підтримці міжнародного миру і безпеки, повинні, перш за все, намагатися вирішити суперечку шляхом переговорів, обстеження, посередництва, примирення, арбітражу, судового розгляду, звернення до регіональних органів або угод чи іншими мирними засобами на свій вибір».

2. При розгляді місця Міжнародного Суду ООН в системі органів ООН, встановлено, що ООН є найважливішою міжурядовою організацією, створеною для сприяння миру, міжнародної безпеки та розвитку співробітництва між державами. Одним із найважливіших напрямків діяльності ООН є участь у глобальному управлінні в економічній сфері шляхом прийняття рішень щодо глобальних економічних проблем сьогодення, проведення прогнозно-аналітичної роботи щодо стану та перспектив світової економіки, реалізації конкретних програм та проектів, забезпечення економічна допомога найменш розвиненим країнам та країнам з перехідною економікою тощо.

Головним адміністративним працівником Організації Об'єднаних Націй є Генеральний секретар, який призначається Генеральною Асамблеєю ООН за рекомендацією Ради Безпеки ООН. Центральними ланками у сфері діяльності ООН є шість її основних органів, до яких належать:

– Генеральна Асамблея є головним політичним органом Організації Об'єднаних Націй, що складається з представників усіх держав – членів ООН, остаточно затверджує всі міжнародні конвенції з економічних питань, визначає політику та програму ООН, затверджує бюджет, скликає та організовує конференції, ухвалює резолюції носить рекомендаційний характер, але на практиці сприймається для виконання усіма членами ООН;

– Рада Безпеки є постійним органом, покладеним на підтримку міжнародного миру та безпеки, що складається з п'яти постійних членів (Великобританія, Китай, Російська Федерація, США, Франція) та десяти непостійних членів, обраних відповідно до принципу справедливого географічного представництва строком на два роки;

– Економічна та Соціальна Рада є головним координуючим органом Організації Об'єднаних Націй у сфері міжнародного економічного, соціального, культурного та гуманітарного співробітництва, який має повноваження обговорювати актуальні питання глобального та міжгалузевого характеру, розробляти політичні рекомендації з цих питань для держав-членів, для системи ООН;

– Секретаріат – орган, який виконує адміністративну та оперативну роботу для забезпечення належного функціонування всіх органів ООН, зокрема, виконує рішення, прийняті іншими органами, забезпечує організаційну та технічну підтримку конференцій та нарад, організовує дослідження актуальних проблем людства тощо;

– Міжнародний Суд – орган, до компетенції якого входить розгляд справ, пов'язаних з територіальними (прикордонними) спорами держав, визначення економічних зон морів, право на рибальство, врегулювання будь-яких суперечок, що виникають між державами.

Слід підкреслити, що головне завдання Міжнародного Суду – залишатися незалежним та підтримувати свою репутацію ефективного та справедливого засобу вирішення міжнародних спорів, продовжуючи діяти відповідно до міжнародного права. Аналіз розвитку сучасного міжнародного права та міжнародних відносин показує, що Міжнародний суд ООН став одним із важливих центрів розвитку сучасного міжнародного права;

– Рада з опіки – це орган, створений для сприяння соціально – економічному розвитку населення підопічних, які в минулому були колоніями на територіях держав – членів ООН, а з 1994 року формально припинили своє існування.

3. При з'ясуванні правовий статус та основні принципи діяльності Міжнародного суду ООН, встановлено, що основні принципи незалежності суду прийняті Сьомим Конгресом Організації Об'єднаних Націй з питань запобігання злочинності та поведження з правопорушниками, що проходив у Мілані з 26 серпня по 06 вересня 1985 року, та схвалений резолюцією 40/32 Генеральної Асамблеї ООН від 29 листопада 1985 року. Незалежність судової влади гарантується державою і закріплюється конституцією або законами країни. Усі державні та інші установи зобов'язані поважати та поважати незалежність судової влади.

Судова влада вирішує справи, передані їй неупереджено, на підставі фактів та відповідно до закону, без будь-яких обмежень, надмірного впливу, підбурювання, тиску, погроз чи втручання, прямо чи опосередковано, з будь-якої сторони або будь-якими засобами, якими б не були причини.

Судові органи мають юрисдикцію з усіх питань судового характеру і мають виключне право вирішувати, чи відноситься передана їм справа до їх законної компетенції.

Відповідно до Загальної декларації прав людини, представники судової влади, як і інші громадяни, користуються свободою слова, релігії, асоціацій та зібрань, однак, користуючись такими правами, судді завжди повинні поводитися так, щоб забезпечити повагу до їхньої позиції та зберегти неупередженість та незалежність судової влади.

Судді мають право організовувати та приєднуватися до асоціацій суддів чи інших організацій з метою захисту своїх інтересів, покращення їхньої підготовки та збереження незалежності суддів.

Особи, обрані на посади судді, повинні мати високі моральні якості та здібності, а також відповідну підготовку та кваліфікацію у сфері права. Будь-який спосіб відбору суддів повинен гарантувати від призначення суддів з неналежних причин. При відборі суддів не повинно бути дискримінації щодо цієї особи за ознакою раси, кольору шкіри, статі, релігії, політичної чи іншої думки, національного чи соціального походження, майна, класу чи іншого статусу, проте вимагання від кандидата на юридичну посаду бути громадянином відповідної країни не слід вважати дискримінаційним.

Судді зобов'язані дотримуватись професійної таємниці щодо своєї роботи та конфіденційної інформації, отриманої під час виконання своїх обов'язків, за винятком відкритого суду, і не повинні бути змушені давати свідчення з таких питань.

Усі процедури покарання, звільнення з посади та звільнення мають визначатися відповідно до встановлених правил судової поведінки.

Рішення про дисциплінарні стягнення, звільнення з посади чи звільнення повинні підлягати незалежному перегляду. Цей принцип не може поширюватися на рішення Верховного Суду або на рішення

законодавчого органу, прийняті в рамках процедури імпічменту або в подібній процедурі.

Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції (UNCOP) є єдиним міжнародним юридично обов'язковим документом для просування заходів щодо запобігання та протидії корупції. Управління Організації Об'єднаних Націй з питань наркотиків та злочинності (ЮНОДК), відповідальне за моніторинг дотримання Конвенції, працює над підтримкою держав-учасниць у їхніх зусиллях виконувати вимоги КПК ООН.

Бангалорські принципи визначають шість ключових показників судової влади для встановлення стандартів етичної поведінки суддів. Вони адресовані суддям для використання як керівництва, а також до судової влади як основного принципу регулювання поведінки суддів. Ці принципи передбачають, що судді підпорядковуються у своїй поведінці відповідним органам, створеним для підтримання судових стандартів та діяти об'єктивно та незалежно. Також до принципів здійснення судової влади належить належне фінансування.

4. При дослідженні складу та структури Міжнародного Суду ООН, встановлено, що Міжнародний Суд складається з 15 суддів, які обираються Генеральною Асамблеєю та Радою Безпеки на дев'ятирічний термін. Кожні три роки оновлюється одна третина цього членства.

Відповідно до статті 31 Статуту, сторони, у яких немає судді у своїй національності, можуть обрати суддю *ad hoc* для цілей справи, у якій вони беруть участь.

Стаття 7 Регламенту визначає, що судді *ad hoc*, обрані відповідно до ст. 31 Статуту з метою розгляду певних справ, допускаються до присутності осіб на умовах та в порядку, передбачених п. 2 ст. 17, ст. ст. 35, 36, 37, ст. 91, п. 2 та п. 3 ст. 102 Регламенту.

Вони беруть участь у справах, у яких вони є частиною судової присутності, на основі повної рівності з іншими суддями.

Судді ad hoc мають бути старшими від членів Суду, а їхнє старшинство визначатиметься за віком [83].

Протягом 2019–2020 рр. держави-учасниці залучали суддів ad hoc 28 разів, при цьому 15 осіб були залучені на посаду таких суддів (одна і та ж особа може засідати як суддя ad hoc одночасно у кількох справах).

5. При розгляді юридичної сили та обов'язковості рішення Міжнародного суду ООН, встановлено, що юрисдикція у спірних справах: Суд має вирішувати спори, передані йому державами за їх власною волею, у здійсненні свого суверенітету.

Юрисдикція з консультативних питань: Суд може також видавати консультативні висновки. Поряд із Генеральною Асамблеєю та Радою Безпеки, які наділені повноваженнями вимагати консультативних висновків Суду «з будь-яких юридичних питань» (Статут, ст. 96, п. 1), Суд зараз консультує з «юридичних питань, що виникають у межах їх повноваження» (там само, пункт 2), ще три органи ООН мають право запитувати: Економічну і соціальну раду, Рада з Опіки і Міжсесійний комітет Асамблеї і такі організації:

- Міжнародна організація праці;
- Продовольча і сільськогосподарська організація Об'єднаних Націй;
- Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури;
- Міжнародна організація цивільної авіації (ІКАО);
- Всесвітня організація охорони здоров'я;
- Група Світового банку;
- Міжнародна фінансова корпорація;
- Міжнародна асоціація розвитку;
- Міжнародний валютний фонд;
- Міжнародний союз електрозв'язку;

- Всесвітня метеорологічна організація;
- Міжнародна морська організація;
- Всесвітня організація інтелектуальної власності;
- Міжнародний фонд сільськогосподарського розвитку;
- Організація Об'єднаних Націй з промислового розвитку;
- Міжнародне агентство з атомної енергії.

6. При з'ясуванні особливостей процедури вирішення спорів між державами за допомогою Міжнародного Суду, встановлено, що передача справи до Суду означає, що справу розглядатиме незалежний, професійний та неупереджений судовий орган, який прийматиме рішення на основі об'єктивних правових критеріїв. Суд зважає наявні у нього докази, правові аргументи, висунуті сторонами, та відповідні норми та принципи міжнародного права, щоб прийняти обґрунтоване та справедливе рішення. Процес розгляду справи в Суді включає письмову та усну частини. Усі сторони мають рівні можливості представити свої аргументи та факти щодо юрисдикції Суду та прийнятності по суті справи. Під час судового розгляду або навіть під час його відкриття сторона може попросити Суд ухвалити тимчасові заходи, щоб запобігти неминучій та непоправній шкоді правам, що є предметом спору, до того, як у Суду буде можливість винести рішення по суті. Такий механізм дозволяє Суду діяти швидко та ефективно, якщо обставини вимагають від нього поваги до відповідних прав сторін. Якщо провадження не було припинено, воно припиняється за рішенням Суду. Рішення, винесені Судом, є обов'язковими для сторін, є остаточними та оскарженню не підлягають. Кожна сторона зобов'язана виконувати рішення суду. У разі, якщо одна зі сторін не виконує рішення, Статут Організації Об'єднаних Націй передбачає можливість звернення до Ради Безпеки (п. 2 ст. 94). Комісія міжнародного права спирається на прецедентну практику Суду у своїй роботі щодо сприяння поступовому розвитку міжнародного права та його кодифікації. Юристи та дослідники

міжнародного права також посилаються на практику Суду у своїй повсякденній роботі. Таке визнання практики Суду дає Суду позитивний імпульс для забезпечення дотримання його рішень.

Докази у міжнародних судових процесах здійснюються за участю міжнародної судової установи та під її контролем діяльність сторін у спорі щодо встановлення наявності чи відсутності обставин, що виправдовують їх претензії та заперечення, та інших обставин, що мають значення для вирішення спору за міжнародне право. Ця діяльність здійснюється на основі принципів рівності сторін та змагальності, які, серед іншого, включають обов'язок доводити вищезазначені обставини. Принцип рівності сторін впливає з державного суверенітету, який слід розуміти як суверенітет на його території та незалежність у міжнародних відносинах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Терещенко О. В. Історія становлення міжнародного суду ООН. Держава і право. 2011. Вип. 52. С. 530–535.
2. Анцелевич Г. О., Покрещук О. О. Міжнародне публічне право : Підручник / Під ред. Г. О. Анцелевича. К. : Алерта, 2005. 424 с.
3. Дмитрієв А. І., Мацко А. С., Муравйов В. І. Міжнародне публічне право : Навч. посіб. / Відп. ред. Ю. С. Шемшученко, Л. В. Губерський. К. : Юрінком Інтер, 2001. 640 с.
4. Международное право : Учебник / Под общ. ред. А. Я. Капустина М. : Гардарики, 2008. 617 с.
5. Буткевич В. Г., Мицик В. В., Задорожній О. В. Міжнародне право. Основи теорії : Підручник / За ред. В. Г. Буткевича. К. : Либідь, 2002. 608 с.
6. Міжнародне право : Підручник / Ліпкан В. А., Антипенко В. Ф., Акулов С. О. та ін. / Заг. ред. В. А. Ліпкана. К. : КНТ, 2009. 752 с.
7. Нешатаева Т. Н. Международные организации и право : Новые тенденции в международно-правовом регулировании / Нешатаева Т. Н. М. : Дело, 1999. 270 с.
8. Кольяр К. Международные организации и учреждения / Кольяр К. М. : Прогресс, 1972. 632 с.
9. Денисов В. Н. Статут Ліги Націй. Юридична енциклопедія: в 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова) та ін. К. : Вид-но «Українська енциклопедія» імені М. П. Бажана, 1998–2004. Т. 4 : Н-П. 2002. 717 с.
10. Статут Ліги Націй / Дмитрієв А. І. Міжнародне публічне право : Практикум / Дмитрієв А. І., Мацко А. С., Муравйов В. І. К. : Юрінком Інтер, 2001. С. 62–72.
11. Сатоу Е. Руководство по дипломатической практике / Е. Сатоу. М. : Госполитиздат, 1947. 496 с.

12. Archer C. International organization / Archer C. 2-nd ed. London, 1992. 204 p.

13. Крылов С. Б. История создания Организации Объединенных Наций: Разработка текста Устава Организации Объединенных Наций (1944–1945) / С. Б. Крылов. М. : Изд-во ИМО, 1960. 343 с.

14. Устав ООН. URL: <https://www.un.org/ru/about-us/un-charter/full-text>.

15. Конвенція про привілеї та імунітети ООН від 13 лютого 1946 року. (витяг) / Дмитрієв А. І. Міжнародне публічне право : Практикум. К. : Юрінком Інтер, 2001. С. 107–114.

16. Advisory opinion of the International Court of Justice of 11 April 1949 on «Reparation for injuries suffered of the service of the United Nations». URL: <https://www.icj-cij.org/en>.

17. International court of justice. URL : <https://www.icj-cij.org/en>.

18. Shabtai Rosenne; Yaël Ronen; Martinus The law and practice of the International Court, 1920-2005. Nijhoff Publishers.; Brill Academic Publishers. 4th Revised edition. 2006.

19. Савчук К. О. Міжнародний суд ООН як засіб мирного розв'язання міжнародних спорів у сучасному міжнародному праві. *Часопис Київського університету права*. 2013. № 4. С. 341.

20. Офіційний сайт ООН. URL: <https://www.un.org/ru>.

21. Кононенко В. П. Вирішення територіальних спорів Міжнародним Судом ООН: теорія і практика : монографія. Київ-Одеса : Фенікс, 2018. 438 с.

22. Корецкий В. М. Избранные труды : В 2-х кн. Кн. 2. / В. М. Корецкий. К. : Наук. думка, 1989. 344 с.

23. Міжнародне право в документах / За заг. ред. М. В. Буроменського. Х. : Вид. Нац. ун-ту внутр. справ, 2003. 416 с.

24. Гузей С. В. Развитие международного права международным судом ООН: на примере территориальных споров : автореф. дис. ...канд. юрид. наук. 2006. 21 с.

25. Singh N. The role and record of the International Court of Justice: 1946 to 1988 – in celebration of the 40th anniversary / N. Singh. Dordrecht : Martinus Nijhoff Publishers, 1989. 443 p.

26. Kalshoven F. Essays on the development of the international legal order. In memory of Haro F. van Panhuys / ed. by F. Kalshoven, J. G. Lammers, P. J. Kuiper. Netherlands, 1980. 226 p.

27. Міжнародні організації : Навч. посібник / За ред. Козака Ю. Г., Ковалевського В. В., Логвінової Н. С. К. : Центр навчальної літератури, 2009. 223 с.

28. Міжнародні організації : Навч. Посібник / За ред. Козака Ю. Г., Ковалевського В. В., Кутайні З. К. : Центр навчальної літератури, 2006. 483 с.

29. Статут МС ООН. URL: <http://www.icj-cij.org/homepage/ru/icjstatute.php>.

30. Регламент МС ООН. URL: <https://www.icj-cij.org/public/files/rules-of-court/rules-of-court-ru.pdf>.

31. Алямкін Р. В. Роль Міжнародного Суду ООН у забезпеченні міжнародного правопорядку: практика врегулювання міжнародних територіальних спорів. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2010. № 4. С. 83–87.

32. Декларация о принципах международного права, касающихся дружественных отношений и сотрудничества между государствами в соответствии с Уставом Организации Объединенных Наций. Принята резолюцией 2625 (XXV) Генеральной Ассамблеи ООН от 24 октября 1970 года. URL:

http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/intlaw_principles.

33. Манильская декларация о мирном разрешении международных споров Принята резолюцией 37/10 Генеральной Ассамблеи от 15 ноября 1982 года. URL:

http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/manila_declaration.shtml.

34. Thirlway H. *The International Court of Justice*. New York: Oxford University Press. 2016. 224 p.

35. Certain Expenses of the United Nations (Article 17, paragraph 2, of the Charter). Advisory Opinion of 20 July 1962. I.C.J. Reports. 1962. P. 168. URL: <https://www.icj-cij.org/en/case/49>.

36. Shaw M. *International Law*. 8th ed. Cambridge: Cambridge University Press. 2017. 1033 p.

37. Black's Law Dictionary. *Definitions of the Terms and Phrases of American and English Jurisprudence, Ancient and Modern*. 6th ed. West Publishing Company. 1990. 1136 p.

38. Юридическая энциклопедия. Под ред. Б. Н. Топорнина. М.: Юрист. 2001. 1224 с.

39. Crawford J. *Brownlie's Principles of Public International Law*. 8th ed. Oxford: Oxford University Press. 2012. 888 p.

40. Mackenzie R. *The Manual on International Courts and Tribunals*. 2nd ed. New York: Oxford University Press. 2010. 500 p.

41. Higgins R. *Problems and Process: International Law and How We Use It*. Oxford: Oxford University Press. 1995. 304 p.

42. *Mavrommatis Palestine Concessions*. Judgment. P.C.I.J. 1924. Series A. No. 2. P. 16. URL: http://www.worldcourts.com/pcij/eng/decisions/1924.08.30_mavrommatis.htm.

43. *Land and Maritime Boundary between Cameroon and Nigeria. Preliminary Objections*, Judgment. I.C.J. Reports. 1998. P. 291 URL: <https://www.icj-cij.org/en/case/94/preliminary-objections>.

44. Waldock H. Decline of the Optional Clause. *British Yearbook of International Law*. 1956. Vol. 32.P. 244–287.

45. Rosenne S. *The Law and Practice of the International Court: 1920–1996*. 1997. Vol. II. Dordrecht: Martinus Nijhoff. 1960 p.

46. Fisheries Jurisdiction (Spain v. Canada). *Jurisdiction of the Court, Judgment*. I.C.J. Reports. 1998. P. 453 URL: <https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/96/096-19981204-JUD-01-00-EN.pdf>

47. Törber G. *The Contractual Nature of the Optional Clause*. Oxford : Hart Publishing. 2015. 410 p.

48. Aerial Incident of 10 August 1999 (Pakistan v. India). *Jurisdiction of the Court, Judgment*. I.C.J. Reports. 2000. P. 29. URL: <https://www.icj-cij.org/en/case/119>

49. Mavrommatis Palestine Concessions. *Judgment No. 2, 1924*. – P.C.I.J. Series A. 1924. No. 2. P. 35. URL: http://www.worldcourts.com/pcij/eng/decisions/1924.08.30_mavrommatis.htm.

50. Alexandrov S. *Reservations in Unilateral Declarations Accepting the Compulsory Jurisdiction of the International Court of Justice*. Dordrecht : Martinus Nijhoff. 1995. 164 p.

51. *Declarations recognizing the jurisdiction of the Court as compulsory. Declaration of Mexico dated October 28, 1947*. URL: <https://www.icj-cij.org/en/declarations/mx>.

52. *Case concerning right of passage over Indian territory. Preliminary Objections, Judgment of 26 November 1957*. I.C.J. Reports. 1957. P. 143–144.

53. Кожевников Ф. И., Шарманазашвили Г. В. *Международный Суд ООН: организация, цели, практика*. М. : Международные отношения. 1971. 160 с.

54. Alexandrov S. *Accepting the Compulsory Jurisdiction of the International Court of Justice with Reservations: An Overview of Practice with a*

Focus on Recent Trends and Cases. *Leiden Journal of International Law*. 2001. Vol. 14. Issue 1. P. 89–124. DOI: 10.1017/S092215650100005X

55. Declarations recognizing the jurisdiction of the Court as compulsory. Declaration of India dated September 18, 1974. URL: <https://www.icj-cij.org/en/declarations/in>.

56. Phosphates in Morocco (Italy v. France). Preliminary Objections, Judgment. P.C.I.J. 1938. Series A/B. General List No. 74. P. 23. URL: http://www.worldcourts.com/pcij/eng/decisions/1938.06.14_phosphates.htm.

57. Multilateral Treaties Deposited with the Secretary-General, Chapter I, Charter of the United Nations and Statute of the International Court of Justice, 4. Declarations recognizing as compulsory the jurisdiction of the International Court of Justice under Article 36, paragraph 2, of the Statute of the International Court of Justice. URL: https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=IND&mtdsg_no=I4&chapter=1&clang=_en#1.

58. Obligations concerning Negotiations relating to Cessation of the Nuclear Arms Race and to Nuclear Disarmament (Marshall Islands v. United Kingdom). Preliminary Objections, Judgment. I.C.J. Reports. 2016. P. 833 URL: <https://www.icj-cij.org/en/case/160>.

59. Amendments to the UK's Optional Clause Declaration to the International Court of Justice: Written statement dated February 23, 2017. UK Parliament official website URL: <https://www.parliament.uk/business/publications/writtenquestions-answers-statements/written-statement/Commons/2017-02-23/HCWS489/>.

60. Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America). Jurisdiction and Admissibility, Judgment. I.C.J. Reports. 1984. P. 392. URL: <https://www.icj-cij.org/en/case/70>.

61. Stahn C. Connally Reservation. *Max Planck Encyclopedia of Public International Law*. Ed. by R. Wolfrum. 2006. 1119 c.

62. Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America). Jurisdiction and Admissibility, Judgment. I.C.J. Reports. 1984. P. 418-420. URL:

<https://www.icj-cij.org/en/case/70>.

63. Case concerning right of passage over Indian territory (Preliminary Objections). Judgment of 26 November 1957. I.C.J. Reports. 1957. P. 141–142. URL: <https://www.icj-cij.org/en/case/32>.

64. Land and Maritime Boundary between Cameroon and Nigeria (Preliminary Objections). Judgment. I.C.J. Reports. 1998. P. 297. URL: <https://www.icj-cij.org/en/case/94/preliminary-objections>.

65. Khan D. Land and Maritime Boundary between Cameroon and Nigeria Case (Cameroon v Nigeria). Max Planck Encyclopedia of Public International Law. Ed. by R. Wolfrum. 2007.

66. Case concerning the Temple of Preah Vihear (Cambodia v. Thailand). Preliminary Objections, Judgment of 26 May 1961. I.C.J. Reports. 1961. P. 31. URL: <https://www.icj-cij.org/en/case/45/preliminary-objections>.

67. Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America). Jurisdiction and Admissibility, Judgment. I.C.J. Reports. 1984. P. 412 URL: <https://www.icj-cij.org/en/case/70>.

68. Конвенція Організації Об'єднаних Націй з морського права. URL: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/lawsea.shtml

69. Тункин Г. И. Теория международного права. М. : Междунар. отношения, 1970. 511 с.

70. Fisheries case (United Kindom v. Norway) Judgment of 18 December 1951 International Court of justice. URL: <http://www.icj-cij.org/docket/index.php?>

[p1=3&p2=3&k=cd&PHPSESSID=0c06f607c01df57cdda2d7353283df55&case=5&code=ukn&p3=4&PHPSESSID=0c06f607c01df57cdda2d7353283df55](http://www.icj-cij.org/docket/index.php?p1=3&p2=3&k=cd&PHPSESSID=0c06f607c01df57cdda2d7353283df55&case=5&code=ukn&p3=4&PHPSESSID=0c06f607c01df57cdda2d7353283df55).

71. Женевська конвенція про територіальне море та прилеглу зону,

підписана 30 жовтня 1958 року. URL:
<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995>.

72. Шинкаревская Г. Что значит «разрешить спор в суде» NB: Международное право. 2014. № 3. С. 193–200.

73. Международный суд. Главный судебный орган Организации Объединенных Наций: вопросы и ответы / ООН. Нью Йорк : Издание Департамента общественной информации ООН, 2001. 84 с.

74. Материалы Конгресса ООН по предупреждению преступности и обращению с правонарушителями, состоявшимся в Милане с 26 августа по 06 сентября 1985 года, и одобрены резолюцией Генеральной Ассамблеи ООН 40/32 от 29 ноября 1985 года. URL: <https://undocs.org/ru/A/RES/40/32>.

75. Основные принципы независимости судебных органов (утверждены резолюциями 40/32 Генеральной Ассамблеи от 29 ноября 1985 года и 40/146 от 13 декабря 1985 г. URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/indep.shtml.

76. Рекомендація № (94) 12 «Незалежність, дієвість та роль суддів» (ухвалена Комітетом Міністрів Ради Європи на 518 засіданні заступників міністрів 13.10.94 р.).

URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_323#Text

77. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції (UNCIP) URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_c16.

78. Бангалорские принципы поведения судей (утверждены Экономическим и Социальным Советом в резолюции ЭКОСОС 2006/23) URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/bangalore_principles.shtml.

79. Європейська хартія про статус суддів. URL: <https://court.gov.ua/userfiles/05.pdf>.

80. Международные принципы, касающиеся независимости и подотчётности судей, адвокатов и прокуроров. Практическое руководство

№ 1. URL: <https://www.refworld.org.ru/pdfid/52e64cf74.pdf>.

81. Минимальные стандартные правила Организации Объединенных Наций, касающиеся отправления правосудия в отношении несовершеннолетних («Пекинские правила»). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_211#Text.

82. Доклад Международного Суда 01 августа 2019 года – 31 июля 2020 года. URL : <https://www.icj-cij.org/public/files/annual-reports/2019-2020-ru.pdf>

83. Регламент Міжнародного Суду ООН (1978 рік). URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_h85#top.

84. Seibert-Fohr, Anja. «State Responsibility for Genocide under the Genocide Convention» In *The UN Genocide Convention : A Commentary*, edited by P. Gaeta, 349-73. New York : Oxford University Press, 2009.

85. International Law Commission, Draft Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, with Commentaries. Report of the International Law Commission on the Work of Its Fifty-Third Session (2001). URL: http://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/9_6_2001.pdf.

86. International Law Commission, Draft Articles on State Responsibility with Commentaries thereto, adopted by the International Law Commission on First Reading (1996). URL: http://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/9_6_1996.pdf.

87. Vienna Convention on the Law of Treaties, Vienna, 23 May 1969, United Nations Treaty Series, vol. 1155, No. 18232, p. 331. URL: <https://treaties.un.org/doc/publication/unts/volume%201155/volume-1155-i18232-english.pdf>.

88. Bonafé, Beatrice. *The Relationship between State and Individual Responsibility for International Crimes*. Leiden: Martinus Nijhoff Publishers, 2009.

89. Tams, Christian. *Enforcing Obligations Erga Omnes in International Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2005.

90. *Barcelona Traction, Light and Power Company, Limited, Judgment*, I.C.J. Reports 1970, P. 3.

91. Roberto Ago, Special Rapporteur. «A/Cn.4/233, Second Report on State Responsibility». *Yearbook of the International Law Commission* 2 (1970).

92. Tams, Christian, Lars Berster, and Björn Schiffbauer. *Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide : A Commentary*. München : Verlag C.H. Beck, 2014.

93. Вылегжанин А. Н. 2004. Решения Международного Суда ООН по спорам о разграничении морских пространств. М. : Юридическая литература. 222 с.

94. Тимохин К. В. Рассмотрение споров относительно островных территорий Международным Судом ООН. *Московский журнал международного права*. 2007. № 2 (66). С. 199–215.

95. Collier J., Lowe V. 2000. *The Settlement of Disputes in International Law. Institutions and Procedures*. Oxford : Oxford University Press. 395 с.

96. *Special Agreement between the Republic of Hungary and the Slovak Republic for Submission to the International Court of Justice of the Differences between them concerning the Gabčíkovo-Nagymaros Project*. Signed at Brussels on April 07, 1993. URL: <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%201725/volume-1725-I-30113-English.pdf>.

97. *Handbook on Accepting the Jurisdiction of the International Court of Justice: Model Clauses and Templates*. 2014. URL: http://legal.un.org/avl/pdf/rs/other_resources/Manual%20sobre%20la%20aceptacion%20jurisdiccion%20CIJ-ingles.pdf (accessed date: 19.08.2018).

98. *Case concerning the Land, Island and Maritime Frontier Dispute (El Salvador / Honduras: Nicaragua intervening)*. Merits, Judgment of 11 September 1992. I.C.J. General List. 1992. No. 75.

99. Thirlway H. Compromis. Max Planck Encyclopedia of Public International Law. Ed. by R. Wolfrum 2006. Accessed from the Scientific Library of MGIMO-University on August 25, 2018.

100. Akande D. Selection of the International Court of Justice as a Forum for Contentious and Advisory Proceedings (Including Jurisdiction). *Journal of International Dispute Settlement*. 2016. Vol. 7. Issue 2. P. 320–344. DOI: 10.1093/jnlids/idw011.

101. Вылегжанин А. Н., Алферьева К. Е. Вклад Международного Суда ООН в развитие международного экономического права. *Московский журнал международного права*. 2016. № 3 (103). С. 31–48.

102. Вылегжанин А. Н., Чурилина Н. А. Международно-правовые основания юрисдикционного иммунитета государств. *Московский журнал международного права*. 2015. № 2 (98). С. 35–51.

103. Organization of American States, American Treaty on Pacific Settlement («Pact of Bogotá») dated April 30, 1948. Article XXXI. URL: http://www.oas.org/en/sla/dil/inter_american_treaties_A42_pacific_settlement_pact_bogota.asp (accessed date: 20.08.2018).

104. Pineda A.C.R. Recourse to International Dispute Settlement Mechanisms, Including Recent International Court of Justice Decisions. *ILSA Journal of International & Comparative Law*. 2015. Vol. 21. Issue 2. P. 385–394.

105. Офіційний сайт Суду ООН. URL: <http://www.un.org/ru/icj/statut.shtml>.

106. Доклад Комиссии международного права ООН 1964 г. URL: [http://untreaty.un.org/ilc/publications/yearbooks/Ybkvolumes\(e\)/ILC_1964_v2_e.pdf](http://untreaty.un.org/ilc/publications/yearbooks/Ybkvolumes(e)/ILC_1964_v2_e.pdf).

107. Кононенко В. П. Позиция Суда ООН относительно условий перехода правового титула над территорией в решении по делу о суверенитете над Педра-Бранка / Пулау-Бату-Путех, Мидл-Рокс и Саут-

Ледж (Малайзия / Сингапур). *Актуальні проблеми міжнародного права*. Матеріали науково-практичного круглого столу (17 квітня 2015). Х. : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2015. С. 59–63.

108. Judgment of 23 May 2008 – Sovereignty over Pedra Branca / Pulau Batu Puteh, Middle Rocks and South Ledge (Malaysia/Singapore). URL: <http://www.icj-cij.org/docket/files/130/14492.pdf>.

109. Сеидова А. А. Решения международного суда ООН по спорам о признании государственного суверенитета в отношении территории. *Право і суспільство*. 2012. № 1. С. 102–106.

110. Jennings R. Acquisition of territory in International Law. Manchester University Press, 1963. 180 p.

111. Конвенція ООН з морського права від 10 грудня 1982 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_057/print1337688575529357.

112. Офіційний сайт Міжнародного трибуналу з морського права. URL: <http://www.itlos.org/>.

113. International Tribunal for the Law of the Sea: basic texts : Statute of the Tribunal, United Nations Convention on the Sea, Rules of the Tribunal, and other documents. Martinus Nijhoff Publishers, 1999. 724 p.

114. Конвенція ООН з морського права від 10 грудня 1982 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_057/print1337688575529357.

115. Коваленко С. Г. Компетенція Міжнародного Трибунала по морському праву : автореф. дисс. канд. юрид. наук : 12:00:10. 2008. 22 с.

116. Verbatim Record. Case concerning Territorial Dispute (Libyan Arab Jamahiriya / Chad) Public sitting 14 July 1993. URL: <http://www.icj-cij.org/docket/files/83/5691.pdf>.

117. Case concerning sovereignty over certain frontier land (Belgium/Netherlands) I. C. J. Judgment of 20 June 1959. URL: <http://www.icj-cij.org/docket/files/38/4805.pdf>.

118. Case concerning the Land and Maritime Boundary between

Cameroon and Nigeria (Cameroon v. Nigeria: Equatorial Guinea intervening.)
I.C.J. Judgment of 25 March 2002. URL:
<http://www.icj-cij.org/docket/files/94/7453.pdf>.

119. Press Release Case concerning the Land, Island and Maritime
Frontier Dispute (El Salvador/Honduras: Nicaragua intervening). No. 92/22.

120. The Minquiers and Ecrehos case (France/United Kingdom). I.C.J.
Judgment of November 17th, 1953. URL: <http://www.icj-cij.org/docket/files/17/2023.pdf>.

121. Case concerning Sovereignty over Pulau Ligitan and Pulau Sipadan
(Indonesia/Malaysia). I. C. J. Judgment of 17 December 2002. URL: <http://www.icj-cij.org/docket/files/102/7698.pdf>.